

POLDERENBURG

DOOR M. C. P. SCHOLTE

Inleiding

BIJ een onderzoek naar wat er van de oudste Egmondse abdijgoederen in de omgeving van Rotterdam was geworden, werd door een toeval mijn aandacht gevestigd op Polderenburg, een driehoekig stuk land ten N.O. van Schiedam gelegen tussen de Oost- en de Westabtspolder en begrensd door Poldervaart, Polderwatering en Kerklaan.

Op de kaart 1:25.000 van de Topografische Dienst te Delft, uitgave 1974, draagt het geen naam, maar maakt nog wel deel uit van een strook groen tussen het wit van de opgespoten Oostabtspolder en de Schiedamse nieuwbouwwijk Kethel. De uitgave 1972 van Falkplan/CIB, Den Haag, schaal 1:15.000, noemt Polderenburg wel, echter meer als naam van een groepje huizen dan van een geheel terrein.

Beide kaarten vermelden geen Polderwatering, alleen een Polderweg. Gelukkig bestaat de Polderwatering nog wel.

Een tekening zonder nummer en zonder datum, schaal 1:10.000, van Gemeentewerken Schiedam – vermoedelijk gemaakt tussen 1940 en 1945 omdat de Wilhelminahaven er Admiraal de Ruyterhaven heet – vermeldt de naam Polderenburg op dezelfde manier als de Falk-kaart.

Noch een verkenning van de Topografische Dienst uit 1875, schaal 1:25.000, noch de eerste topografische kaart uit 1857, facsimileherdruk 1973, schaal 1:50.000, noemen Polderenburg en Polderwatering.

Op al deze kaarten wordt het stuk land Polderenburg in tweeën gesneden door de spoorlijn Rotterdam-Schiedam-Delft. Dit was uiteraard nog niet het geval op de kaart van Kruikius van t Hooge Heemraedschap van Delfland, verhelderd a^o 1750¹⁾. Deze kaart geeft geen details maar die zijn er wel op de Kruikius-kaart in vijftientig stukken van 1712 van hetzelfde hoogheemraedschap, schaal 1:10.000²⁾ en op die van de 'Stad Leids Universiteits Tiende Blokken in Delfland en Schieland', gemaakt tussen 1700 en 1703³⁾. Op deze kaarten worden de Polderwegh, Polderwatering, Polder Vaert, Buyte Kerklaen en

het daardoor omsloten Polderenburch genoemd.

Coenraet Oelenz. maakte in 1553 een aantal kaarten voor het Sint Barbaraklooster in Delft. Hij tekent op fol. 16 een stuk land van het klooster, liggende 'In de Keetelpolder' en grenzende aan het driehoekige land dat nu Polderenburg genoemd wordt. In deze driehoek schrijft hij 'De Abt van Egmont' en krabbelt vaag een huis tussen bomen op de hoek van Poldervaart en Polderwatering ⁴).

Deze aantekening uit 1553 is het raakpunt met de abdij van Egmond, een van de laatste raakpunten eigenlijk. Twintig jaar later, in 1573, werd de abdij door de monniken verlaten ⁵). Haar goederen werden deels toegewezen aan de steden waar ze lagen, deels beheerd door de Staten van Holland en de inkomsten uit de goederen in Delfland en Schieland gingen sedert 1578 naar de universiteit in Leiden ⁶). Op verzoek van de rentmeester van de goederen van de universiteit, Stalpaert van der Wielen, werd een deel van het abdij-archief dat in Weesp was terechtgekomen op 9 mei 1591 naar Leiden overgebracht en in het stadsarchief geplaatst ⁷). Blijkbaar waren ruim honderd jaar later nauwkeuriger gegevens nodig want Kruikius heeft zijn al eerder genoemde kaart van de universiteits tiendeblokken 'volgens ordre van de Curateuren der Universiteit en Burgemeesteren van Leiden' gemaakt. Zowel het uit Weesp gekomen deel van het abdij-archief als het kaartboek van de tiendeblokken zijn nu in het Algemeen Rijksarchief in Den Haag.

De abdij van Egmond

Dat de Noord-Hollandse abdij van Egmond in het bezit was van goederen in Zuid-Holland is een gevolg van het feit, dat Egmond een stichting van de graven van Holland was. Vestiging of versteviging van de grafelijke invloed in bepaalde gebieden kon schenkingen aan de abdij tengevolge hebben. De schenkingen vóór 1100 werden opgetekend in het Egmondse Evangeliarium ⁸). Dit evangelieboek is er nog, in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, zij het niet meer in de oorspronkelijke band en zonder de aantekeningen van de schenkingen ⁹). De tekst van deze aantekeningen bestaat nog wel in afschrift in het vermoedelijk omstreeks 1420 samengestelde en in het Algemeen Rijksarchief bewaarde Cartularium van Egmond ¹⁰).

Zoals in het evangelieboek werd opgeschreven, schonken graaf Arnulf (988-993) en zijn vrouw onder meer de kerk op de

oever van de rivier die Flardinghe genoemd wordt met haar tienden, evenzo Hargan en Sche met haar tienden ¹¹⁾). Zij waren de eersten die aan de abdij goederen ten zuiden van de Rijn (Oude Rijn) gaven.

Dezelfde schenking wordt in het van ca. 1125 daterende gravenregister ¹²⁾ omschreven als de kerk van Flardinga met de tienden tussen de rivier de Matlinge en het stroompje Thurlede dat Harga genoemd wordt ¹³⁾. Ook het gravenregister bestaat nog slechts als 15de eeuws afschrift in dat deel van het Cartularium dat Liber Sancti Adalberti wordt genoemd en dat omstreeks 1214/1215 werd samengesteld ¹⁴⁾.

De derde maal dat over de schenking wordt gesproken is in een nog in origineel bestaande, valse oorkonde, gedateerd 26 juli 1083. Over deze vervalsing is veel geschreven. In de meest recente uitgave van het oorkondenboek van Holland en Zeeland door Koch in 1970 wordt hiervan een uitgebreide samenvatting gegeven ¹⁵⁾. Koch is van mening dat de oorkonde tussen 1125 en 1150 werd gemaakt. Het document is in het Algemeen Rijksarchief, Den Haag, Arch. Egmond inv. no. 44, en omschrijft de schenking met letterlijk dezelfde woorden als het gravenregister.

Tenslotte wordt de schenking nog eenmaal genoemd en wel in een oorkonde van 1162, die door Koch voor echt gehouden wordt. De abdij wordt hiermede opnieuw in het bezit gesteld van de kerk van Flardinghe met alle tienden tussen de rivier Madlinge en het stroompje Thurlede dat Harga genoemd wordt met alles wat erbij hoort zowel aan landerijen als aan horigen ¹⁶⁾.

Alle vier vermeldingen spreken over de schenking van graaf Arnulf, de eerste maal bestaande uit de kerken Vlaardingen, Hargan en Sche met hun tienden, de andere drie maal bestaande uit de kerk van Vlaardingen met een gebied tussen twee wateren. In de laatste oorkonde is de vermelding van de schenking geen onderdeel van een opsomming van alle schenkingen maar gaat het uitsluitend om de kerk van Vlaardingen met toebehoren. Deze kerk zou door graaf Dirk VI ten onrechte aan zijn hofkapelanie zijn gehecht en wordt nu door zijn zoon Floris III aan de abdij van Egmond teruggegeven.

Dit is een nogal opvallende bijzonderheid want over de kerken en kapellen in het huidige Noord- en Zuid-Holland is sedert 1063 nogal wat te doen geweest. De bisschop van Utrecht, de abt van Echternach, de hertog van Neder-Lotharingen, de

Rooms-koning, de paus, ze hebben er zich allemaal mee bemoeid en elkaar beurtelings in het bezit ervan bevestigd of bescherming toegezegd ¹⁷⁾ tot in 1156 Dirk VI de hele reeks kerken en kapellen van de abt van Echternach krijgt in ruil voor goederen op Schouwen ¹⁸⁾. De aanspraken van de abdij van Echternach stamden uiteraard uit de tijd van Willibrord die de abdij stichtte en haar in 726 een aantal bij zijn bekeringswerk verkregen bezittingen schonk, waaronder een kerk aan de Maasmonding ¹⁹⁾.

Op 28 augustus 1162, in het eerste jaar dat Wicbold abt van Egmond was en Floris III Ada, zuster van de koning van Schotland, tot vrouw genomen had, krijgt de abdij van Egmond de kerk van Vlaardingen met toebehoren terug ²⁰⁾. Volgens een aantekening van zijn uitgaven in het Liber Sancti Adalberti heeft abt Wibold (1161-1176) 130 pond aan de graaf gegeven voor het terugkopen van de kerk en ook 80 pond voor het in orde maken van de dijk in Malink en 70 pond voor een nieuwe dijk in Hargan ²¹⁾.

Is er verband tussen het einde van het internationale touwtrekken om de Hollandse goederen, de teruggave van de kerk van Vlaardingen aan Egmond en de geldbedragen die de abt aan de graaf heeft betaald voor de kerk en de dijken? In het voortreffelijke boek van dr. M. K. Elisabeth Gottschalk, Stormvloeden en rivieroverstromingen in Nederland, deel I (tot 1400), uitgegeven in 1971, is een aanvaardbaar antwoord te vinden. Gottschalk schreef dit boek om vast te stellen welke verslagen van watersnoodrampen in ons land op betrouwbare bronnen berusten en welke niet en hoe deze berichten de eeuwen door van de een op de ander werden overgenomen.

Enkele van haar conclusies zijn, dat Vlaanderen en Zeeland in 1134 door een ernstige stormvloed zijn geteisterd en dat dit van Holland niet bewezen kan worden, al spreken de door haar erg kritisch bekeken *Annales Egmundenses* ²²⁾ in oktober 1135 van grote overstromingen ²³⁾. Zij wijst in ieder geval een stormvloed af voor de omgeving van Egmond en het huidige Noord-Holland (pp. 62, 66, 67).

De in de *Annales Egmundenses* genoemde stormvloed van 1163 (1164) ²⁴⁾ beperkt zij tot de noordelijke kusten (Groningen, Noord-Duitsland). Zij vindt dat C. Hoek – de onvermoeibare schrijver over de geschiedenis van Rotterdam en omstreken in verband met door nieuwbouw noodzakelijk geworden opgravin-

gen – de betekenis van deze stormvloed die hij telkens weer accentueert, overschat (p. 75-79). Naar mijn mening terecht. Behalve op bronnenonderzoek fundeert zij haar standpunt op een parallel met Vlaanderen (p. 116). Bij Damme, gesticht in 1180 en ontstaan door een dam, ligt een 50 cm dikke kleilaag aan de landzijde van de dijk. Uitgaande van ongeveer 1 cm klei-afzetting per jaar bij langdurig regelmatig overstroomd worden, moet het land daar een 50 jaar onder water gestaan hebben, van 1134 af bijvoorbeeld ²⁵). Hoek noemt een 40 cm dikke kleilaag in zijn artikel over opgravingen bij Kethel in het Rotterdams Jaarboekje 1963, p. 109-115, dat wil zeggen aan de landzijde van de dijken in Malink en Hargan waarvoor abt Wibold tussen 1161 en 1176 aan Graaf Floris 80 en 70 pond betaalde. Daar niets bekend is van later langdurig overstroomd zijn van Malink en Hargan – het gebied om Ketel; ik kom hier later op terug – moet worden aangenomen, dat de kleilaag zich ongeveer 40 jaar vóór 1161-1176 is gaan vormen, dus in de periode 1121-1136.

En dat brengt me weer bij mijn vraag naar een mogelijk verband tussen de toegeeflijkheid van buiten-Hollandse machthebbers ten aanzien van in Holland gelegen goederen en dijk-aanleg. Streken die vaak en lang onder water staan gaan hun aantrekkelijkheid om er aanspraak op te maken verliezen. Het kost veel geld en moeite om van het land weer inkomsten te kunnen trekken. Al zijn de schriftelijke bronnen in een groot deel van de 12de eeuw niet erg betrouwbaar wat de stormvloed betreft, ze spreken wel over waterstaatszaken en waterstaatszorgen. In 1122 in de Lopikerwaard (dijken), in 1148 in het land van Heusden (overstromingen), in 1155 weer de Lopikerwaard waar de woorden heimrat (heemraad), wetteringa (wetering) en sluse (sluis) voor het eerst schriftelijk worden gebruikt, in 1156 bij Weesp en Nederhorst den Berg (nieuw land, dijk), in 1165 bij Zwammerdam (overstromingen, dam in de Rijn) ²⁶). De problemen in de Lopikerwaard en bij Weesp waren problemen van de bisschop en de kerken van St. Maarten en St. Marie in Utrecht, die in het land van Heusden voor de abt van St. Truyen in de huidige Belgische provincie Limburg. De wateroverlast bij Zwammerdam echter was een zorg van de graaf van Holland, evenals het dijkwerk in het gebied van de kerk van Vlaardingen.

Het komt me voor dat de abt van Echternach graag zijn aanspraken op bezittingen van Vlaardingen tot Petten heeft geruild

voor 100 gemet op Schouwen en dat de vrome plechtigheid van de teruggave van de Vlaardingse kerk als vastgelegd in de oorkonde van 1162 (zie noten 16 en 20) en in de Annales Egmondenses²⁷⁾ bedoeld was om een geestelijke glans te geven aan de keiharde materiële werkelijkheid, overgeleverd door een paar regels uit de boekhouding van abt Wibold, dat de graaf geld nodig had en een stuk dijkonderhoud aan de abdij van Egmond overdroeg. Dat alleen de oudste aantekening van de schenking van graaf Arnulf de kerken van Vlaardingen, Hargan en Sche noemt en de drie volgende vermeldingen, alle drie uit de 12de eeuw, over de kerk van Vlaardingen met een gebied tussen twee wateren, de Matlinge en de Thurlede of Harga, spreken, lijkt me een aanwijzing dat in die periode het water duidelijker plaatsbepalend was dan een nederzetting.

Behalve het uit Flardinghe, Flardinga gemakkelijk te herkennen Vlaardingen heb ik tot nu toe steeds in de aangehaalde bronnen genoemde namen gebruikt: Hargan, Sche, Matlinge, Thurlede, Harga, Madlinge, Malink, Hargan en niet gezegd hoe deze plaatsen of wateren nu heten en waar ze liggen. Een overzicht van de spellingen die gebruikt zijn, de combinatie van namen en de stukken waarin ze voorkomen is interessant (bijlage I). Er vallen 4 groepen van vermeldingen op:

1. De schenking van graaf Arnulf (1, 4, 6 en 8) waarvan alleen de oudste en naar men wel mag aannemen eerste optekening spreekt van de kerken bij Flardinghe, Hargan en Sche en de overige drie van de kerk van Flardinga/Flardinge met het gebied tussen Matlinge/Madlinge en Thurlede = Harga.
2. De aanspraken van de abdij van Echternach (2, 3, 5 en 7) op o.a. de moederkerk Flerethinga/Flardinge en de kapellen Harega, Harago/Hariche en Skie/Sche/Schi. Zij variëren van hun eerste vermelding in de 11de eeuw tot hun overdracht aan de graaf van Holland in 1156 alleen in spelling, niet in omschrijving met dien verstande dat bij de eerste vermelding alleen de aanduiding moederkerk wordt gebruikt en de aanduiding kapellen is weggelaten.
3. Aantekeningen van inkomsten en uitgaven (9 en 10) van de abten Wi(c)bold (1161-1176) en Franco (1182-1206) die spreken van Flardinghe, in Hargan, in Malink en van in Malinc, in Scie.
4. Flardinga, Oldscie en Harga sive Ketel in een opsom-

ming van kerken waarvan de abdij van Egmond het recht bezat om de pastoor te benoemen. Degene die de opsomming c. 1420 in het Cartularium van Egmond heeft overgeschreven moet er iets aan hebben toegevoegd. Oldscie kan c. 1215 nooit zo genoemd geweest zijn omdat er nog geen 'Nieuw-Scie' bestond. In 1264 wordt voor het eerst gesproken van Novo Sciedammo en Veteri (= oud) Sciedammo ²⁸).

Men kan zich afvragen of het woord *similiter* (= evenzo) bij Hargan en Sche in de eerste vermelding wellicht op de gehele tekst bij Flardinghe betrekking heeft, waardoor er dan sprake is van een kerk op de oever van de rivier Flardinghe, een kerk op de oever van de rivier Hargan en een kerk op de oever van de rivier Sche. Identificatie is dan al heel eenvoudig, want de Vlaarding, de Harg en de Schie hebben tot in onze tijd bestaan, de Schie bestaat nog, en aan deze 3 rivieren liggen 3 plaatsen: Vlaardingen, Ketel en Overschie, waarin tot aan de reformatie (c. 1573) de abdij van Egmond het recht had de pastoor te benoemen. Voor Ketel geldt een kleine afwijking omdat de abdij het recht van collatie in 1527 ruilde met Vincent Cornelisz, meester van de rekeningen in Holland, voor een kanunniksprebende in Leiden ²⁹).

In alle drie gevallen droeg de nederzetting de naam van het water waaraan ze lagen. De taalkundige M. Schönfeld in *Nederlandse Waternamen*, 1955, noemt het een veel voorkomend verschijnsel dat waternamen op een plaats overgaan, terwijl ook het omgekeerde voorkomt (p. 17-19). Hij vindt voor Flard geen verklaring, maar zegt dat -ing een in het west-germaans veel voorkomend achtervoegsel is waarmee waternamen worden gevormd (p. 108 en 110). Schie ziet op de oorspronkelijke beweging van het water evenals Vlie: schie-ten, vlie-ten (p. 83).

Voor Hargan heeft Schönfeld een heel bijzondere verklaring ³⁰). Het zou afstammen van het oud-germaans 'harguz' dat bij de heidense Germanen heilige plaats aanduidde. Er zijn er in ons land meer geweest: Hargen bij Schoorl, Harich in Zuid-West Friesland en Schönfeld is van mening, dat ook Herwen in de Betuwe hieraan zijn naam ontleent. Dat er christelijke kappen gebouwd werden op plaatsen waar heidense heiligdommen waren geweest, is een bekend verschijnsel.

Uitgaande van de schenking van graaf Arnulf moet het gebied dat de tienden voor de kerken van Vlaardingen, Hargan

(Ketel) en Sche (Overschie) opbracht identiek zijn met: de kerk van Vlaardingen met de tienden van het land tussen Matlinge en Thurlede dat Harga genoemd wordt. Waarom worden tussen c. 1125 en 1162 in de omschrijving van Arnulfs gift de kerken of kapellen van Hargan en Sche niet meer genoemd? De verklaring moet wel de ongeveer 40 jaar durende overstroming zijn. De namen van een rivier en een watertje waren wellicht een betere plaatsaanduiding dan de namen van nederzettingen geworden. Opgravingen in de zestiger jaren bij de kerk van Ketel³¹⁾ hebben aangetoond, dat de huidige kerk gebouwd is op de door overstromingen gevormde kleilaag. De oorspronkelijke kerk of kapel kan door het water vernield zijn of op de duur onbruikbaar geworden.

Schönfeld verklaart in *Nederlandse Waternamen* op pp. 108, 284 en 30 Matlinge of Madlinge met weiden (mad-) waardoor het water loopt (-ing of -ling waternaam vormend achtervoegsel); Thurlede als een doorgaande (thur) waterloop (lede) en 'Thurlede dat Harga genoemd wordt' als een plaatsnaam die op een water overgaat.

Het is opvallend, dat er steeds een duidelijk verschil tussen beide wateren wordt gemaakt: rivulus = watertje Thurlede/Harg en fluvius = rivier Matlinge.

Voor wat betreft de identificatie van deze wateren zegt Schönfeld in *Nederlandse Waternamen*, p. 110, dat Madlinge de naam is van een thans onbekende rivier in Zuid-Holland en wijst de verklaring die Baader voor 'Matling, andere naam voor Schie' geeft af zonder echter de identificatie van Matling met Schie aan te vallen. Winsemius vraagt voorzichtig of de Matlinge de Schie was, waardoor dan onder het dijkwerk in Malink het bedijken van de Matlinge, het bedijken van de Schie met een breed stroomgebied, zou zijn te verstaan³²⁾.

Thurlede = Harga wordt door Gosses voor een onjuistheid van de kroniekschrijver gehouden, omdat als de Hark onder Ketel parochiegrens was geweest, Schie geen dochterkerk van Vlaardingen zou hebben kunnen zijn³³⁾. Veel auteurs na hem hebben die mening zonder meer overgenomen. Ik vraag me af waarom, want er wordt de driemaal dat de gift van graaf Arnulf op deze manier vermeld wordt alleen maar gesproken over het gebied dat de tienden voor de kerk moet opleveren en niet over parochiegrenzen.

Gosses probeert de Matlinge niet te identificeren maar noemt

Malinc het voorland van Ketel ³⁴⁾, Beekman vraagt zich af of Matlinge hetzelfde woord is als Malinc ³⁵⁾ en duidt het bedijkte Malinc aan met de Oost- en West-Abtspolders en de Hargpolder ³⁶⁾.

Met de verklaring van Hoek dat de dijk in Hargan de Oude Dijk tussen Spieringshoek en 's-Gravenhuize zou zijn, de Thurlede de Slimme Watering en Malinc de Babberspolder ³⁷⁾ kan ik het niet eens zijn. Het is me niet duidelijk waarom het tot drie-maal toe herhaalde, de laatste maal zelfs in een nog steeds in origineel bestaande oorkonde (zie noot 16), 'Thurlede qui vocatur Harga' niet juist zou zijn. De Harg bestond uiteindelijk nog tot hij in de nieuwbouwperiode van de zestiger jaren van onze eeuw met zand werd opgevuld. Ook is het me niet duidelijk waarom een naam, die doorgaande waterloop betekent, gehecht zou moeten worden aan een water dat deels Slimme Watering = schuine watering ³⁸⁾ en deels Kromme Watering heet. Winse-mius maakt van Slimme Watering zelfs Slingerwatering, zonder rekening te houden met de betekenis van 'slim' en meent dat onder de Thurlede de Polderwatering zou moeten worden verstaan ³⁹⁾. Dolk doet ook geen poging Matlinge of Thurlede te verklaren. Hij vraagt zich af of de Poldervaart wellicht door vergraving van een smaller natuurlijk water tot stand is gekomen ⁴⁰⁾. Als zijn gedachte juist is, dan was vóór het graven van de Poldervaart de Harg die in het noorden langs de Harreweg moet hebben gelopen en wiens monding in het zuiden in de latere Poldervaart werd opgenomen, met recht een doorgaande waterloop = Thurlede.

Naar mijn mening is de Thurlede, zoals de bronnen zeggen, de Harg, die door de wateroverlast van de 12de eeuw wellicht breder werd, een iets andere loop ging volgen en daardoor – tijdelijk – een andere naam kreeg. Vóór c. 1125 (zie noot 13) en na 1162 (zie noot 16) komt de naam Thurlede niet voor.

Tussen 1161 en 1176 wordt een nieuwe dijk in Hargan aangelegd, waarvoor de abt aan de graaf 70 pond betaalt (zie noot 21). Op de verzamelkaart van Kruikius (zie noot 1) en op de grote kaart, 22e stuk (zie noot 2) ligt langs de westelijke oever van het watertje 'de oude Harg' de Harg Kade. Kan deze kade de nieuwe dijk geweest zijn?

Op dezelfde verzamelkaart en op de grote kaart op het 22e en 23e stuk komt tussen Vlaardingen en Overschie tweemaal een 'Oude Dijk' voor. Eenmaal als westelijke begrenzing van de

Babberspolder en eenmaal van Spieringshoek naar de bocht in de Schie waar de Polderwatering in de Schie uitkomt.

De Babberspolder heeft twee verschillende soorten verkavelingen: het noordelijke deel onregelmatige blokkavels behalve langs de Harg, waar evenals ten zuiden van de Babbers Molen Sloot recht opstreckende kavels te zien zijn. Hebben Beekman ⁴¹⁾ en Winsema ⁴²⁾ ongelijk, zoals Hoek zegt ⁴³⁾ en is de Vlaardingse Weg van Vlaardingen naar Ketel niet de oudste bedijking in dit gebied geweest, kan deze waterkering dan vanaf de Hoogstraat in Vlaardingen een stukje deze weg zijn gevolgd en dan naar het zuiden zijn afgebogen tot aan de Maas, waardoor dit dijkstuk in Kruikius' tijd 'Oude Dijk' heette? De onregelmatige blokkavels wijzen op wat hoger terrein dat aan zijn zuidzijde oorspronkelijk wellicht nog geen dijk nodig had. De oudste waterkering kan dan weer begonnen zijn aan de overzijde van de Harg bij het latere Spieringshoek en als tweede stuk Oude Dijk tot de Schie bij de Polderwatering hebben gelopen.

Als de nieuwe dijk in Hargan de kade langs de Harg is geweest – dit is wel de meest nauwkeurige identificatie van 'in Hargan' – dan zijn er twee mogelijkheden:

1. de nieuwe dijk begon bij de Vlaardingse Weg, die dan misschien geen echte dijk was maar toch wel als een lichte waterkering gediend kan hebben en eindigde daar waar aan de overzijde van de Harg de Oude Dijk ophield, wellicht de toenmalige monding van de Harg;

2. de Babberspolder was al helemaal ingedijkt, maar er was een zijdwinde nodig ter beteugeling van de westelijke oever van de Thurlede, die daardoor weer Harg ging heten.

Maar was de Vlaardingse Weg inderdaad geen waterkering en was de Babberspolder nog niet helemaal ingedijkt, dan kan de nieuwe dijk in Hargan ook de verbinding tussen de twee stukken 'Oude Dijk' zijn geweest, dus de dijk om het deel van de Babberspolder ten zuiden van de Babbers Molen Sloot.

Het zijn maar veronderstellingen, echter met dit voordeel boven de stelling van Hoek (zie noot 37), dat zij langs de Harg lopen of er beginnen en in de buurt blijven en dat zij rekening houden met echt nieuwe dijkaanleg in vergelijking tot wat eeuwen later nog 'oude dijken' heette. Het is opvallend, dat noch Gosses (zie noot 34) noch Beekman (zie noot 36), die beide de dijkwerkzaamheden tussen 1161 en 1176 in Malinc aanhalen, iets zeggen over de in de Egmondse bronnen in de-

zelfde aantekening genoemde nieuwe dijk in Hargan.

Met Beekman (zie noot 35) en Winsemius (zie noot 32) ben ik het eens, dat Mat(d)linge en Malink(c) dezelfde woorden zijn. Winsemius' voorzichtige identificatie van de Matlinge met de Schie is voor mij een zekerheid omdat dit uit vergelijking van de eerste vermelding van de schenking van graaf Arnulf met de drie overige vermeldingen volgt (bijlage I, 1, 4, 6 en 8). De door abt Wibold in orde gemaakte dijk in Malink is dan de Oude Dijk tussen Schie en Harg of mag ik zeggen, is de dijk langs de rivier de Matlinge die een eeuw later, na indijking van het Drussatenland (Nieuwlandse Polder) en het 's-Graveland ('s-Gravelandse Polder), weer gewoon Schie heette.

De Matlinge wordt als Madlinge samen met Thurlede = Harga in 1162 voor het laatst genoemd (zie noot 16). In Malinc wordt tussen 1182 en 1206 nog eenmaal gebruikt, waarbij over tienden in Malinc gesproken wordt. In dezelfde reeks aantekeningen komt ook een boerderij in Scie voor ⁴⁴). Schie wordt daarna nog herhaaldelijk als plaats-, streek- en riviernaam gebruikt. De herstelde dijk en de polders die er tegenaangedijkt worden, zullen er oorzaak van zijn, dat de naam Malink(c) verdwijnt, terwijl het beveiligde land een eigen naam krijgt.

Deze naam is Ketel ⁴⁵), in de Ketel ⁴⁶), een naam die door Schönfeld in Nederlandse Waternamen, 1955, p. 225, wordt verklaard als een min of meer ronde inzinking in de bodem die met water was gevuld. Een veenkom tussen verlande vloedkreken die door het 40 cm dikke kleidek uit de 12de eeuw was ingeklonken ⁴⁷)? Bij voortschrijdende ontginning ontstonden meer gedetailleerde namen: Ketelambacht in 1318 ⁴⁸), in Ketelambacht in Sciepolre, 1389 ⁴⁹), Abtspolre in ambacht van Ketel, 1556 ⁵⁰).

Samenvattend zie ik het volgende beeld: de 10de eeuwse grafelijke schenking aan de abdij van Egmond in het mondingsgebied van de Maas heeft in het tweede en derde kwart van de 12de eeuw ernstige wateroverlast gehad, evenals het gehele gebied tussen Oude Rijn en Maas, waardoor zowel de abdij van Echternach als de bisschop van Utrecht hun aanspraken op de kerken en kapellen uit de tijd van Willibrord lieten varen en deze goederen aan de graaf van Holland lieten. Ook de keizer en de paus mengden er zich verder niet in. Het onderlopen van land, het breder worden van waterlopen, het weer terugwinnen van land veroorzaakten naamsveranderingen. De graaf laat bij

Vlaardingen een dijk herstellen, een nieuwe dijk maken, aanvaardt financiële steun van de abt van Egmond en laat de zorg voor dit gebied, als restitutie van de schenking van graaf Arnulf, verder aan hem over. Zo kwam de abdij van Egmond, tot aan de reformatie, in het bezit van de kerken van Vlaardingen, Ketel en Overschie en van het recht op de tienden tussen de Harg en de Schie.

Polders

In 1288 verklaart abt Floris van de abdij van Egmond, dat hij in leen gegeven heeft aan Petrus Oudgodzoon een stuk land, gelegen in Ketel naast de ambtswoning, gewoonlijk genoemd Polre (zie noot 46).

Deze overeenkomst bestaat alleen nog in twee afschriften, en wel in een in 1358 aangelegd Egmonds register ⁵¹⁾ en in het Egmondse Cartularium van omstreeks 1420 ⁵²⁾. Daar ik het woord 'ambtswoning' vreemd vond, heb ik het Algemeen Rijksarchief gevraagd de handgeschreven tekst na te kijken. Er bleek 'domum nostram' te staan, ons huis; ambtswoning is derhalve een drukfout en moet abtswoning zijn.

Dit betekent dat de abt van Egmond in Ketel een huis had, zoals dat ook in Overschie het geval was. Het abtshuis in Overschie wordt in 1266 ⁵³⁾ en in 1358 ⁵⁴⁾ vermeld. Er is verschillende malen over geschreven, het meest recent door Hoek ⁵⁵⁾ en Van der Kooy ⁵⁶⁾. Voor zover ik weet, is het nooit iemand opgevallen, dat er ook in Ketel een abtshuis is geweest, wellicht omdat Van den Bergh in zijn Oorkondenboek, deel II onder no. 633 wel vermeldt dat Petrus Oudgodzoon met een stuk land in Ketel wordt beleend, maar de volledige tekst niet geeft en daardoor ook niets zegt over 'ons huis dat Polre genoemd wordt'.

Was het al merkwaardig een abtshuis tegen te komen dat blijkbaar aan ieders aandacht ontsnapt was, nog merkwaardiger was de naam van dit huis: Polre. En dat in een gebied waar nog heden ten dage een buurtschap Polderenburg heet, enerzijds begrensd door de Poldervaart, anderzijds door de Polderwatering. Deze opeenhoping van het woord 'polder' verwerkt in een naam vroeg om een verder onderzoek. Riep zelfs de vraag op of het woord hier wellicht voor het eerst was gebruikt.

Over de betekenis van het woord zelf ziet Beekman ⁵⁷⁾ samenhang met 'pol': iets dat boven zeker vlak enigszins uitsteekt en

zegt verder dat een polder, vooral in de eerste tijden van hun ontstaan 'een droog gedeelte temidden van omringend water of moeras' was. Het Woordenboek der Nederlandse Taal vindt de aannemelijkste verklaring voor 'polder' dat het is afgeleid van 'pol' (I) en gevormd met hetzelfde suffix als bij klad-kladder en klodde-klodder. De oorspronkelijke betekenis moet evenals van 'pol' (II.9) zijn geweest: een stuk land dat zich boven zijn omgeving verheft; vervolgens een stuk land dat om zijn hoger niveau werd omgeven door dijken of kaden om het tegen mogelijke overstromingen van zee- of binnenwater te beveiligen⁵⁸).

Het register op Meilinks uitgave van het archief van de abdij van Egmond geeft het woord polre nog eenmaal en wel als familienaam: in 1364 verkoopt Pieter Aerntssoen uten Polre 4 morgen land aan de abdij, welk land gelegen is in Ketelambacht⁵⁹).

In de Lijst der aardrijkskundige namen van Nederland, Leiden 1936, komen ca. 3 kolommen voor met namen die met polder beginnen of ermee zijn samengesteld. Onder al deze namen komen Polderenburg, Poldervaart en Polderwatering slechts eenmaal voor en wel bij Ketel. Er zijn natuurlijk veel poldervaarten en polderwateringen, maar dat zijn geen eigennamen geworden.

Beekman⁶⁰) geeft op blz. 1310 een zestal vermeldingen van de hem bekende oudste polders en zegt vervolgens op blz. 1311:

'Evenmin is het recht duidelijk welke soort van polder (waarschijnlijk in Kennemerland gelegen) bedoeld wordt in eene lijst van inkomsten enz. der Abdij van Egmond uit het tijdvak 1130-1161:

Pro animo Gherardi, filii Mauricii, data sunt duo jugera et unum hondt in Polre, que solvunt unnuatim IIII solidos'.

Deze schenking voor de ziel van Gerard Mauritiuszoon is in 1933 weer gepubliceerd en wel in de *Fontes Egmundenses* door Opperman, blz. 79: aantekening in het *Liber Sancti Adalberti* uit de tijd van abt Walter (1130-1161).

Daar uit niets blijkt waar deze polre ligt, was het noodzakelijk na te gaan waar en wanneer het woord 'polre' nog meer gebruikt werd. Meilinks register gaf dus twee vermeldingen, de naam van een huis en een familienaam; Oppermann gaf er maar een, de bovengenoemde. In het register op het Oorkondenboek van Holland en Zeeland door Van den Bergh komt eenmaal polrus en tweemaal polra voor. Het bleek echter dat het woord vaker in de teksten voorkomt. Het op de woorden polre,

polra, polrus doorlezen van alle oorkonden in de twee door Van den Bergh uitgegeven delen en in het supplement van James de Fremery ⁶¹⁾ leverde tot en met 1299 op:

25 verschillende polders, waarvan

1 ligging onbekend, vermelding 1130-1161;

8 in de waarden tussen Lek en Maas, eerste vermelding 1219;

11 in Zeeland, waarvan 9 op Walcheren „ „ 1232;

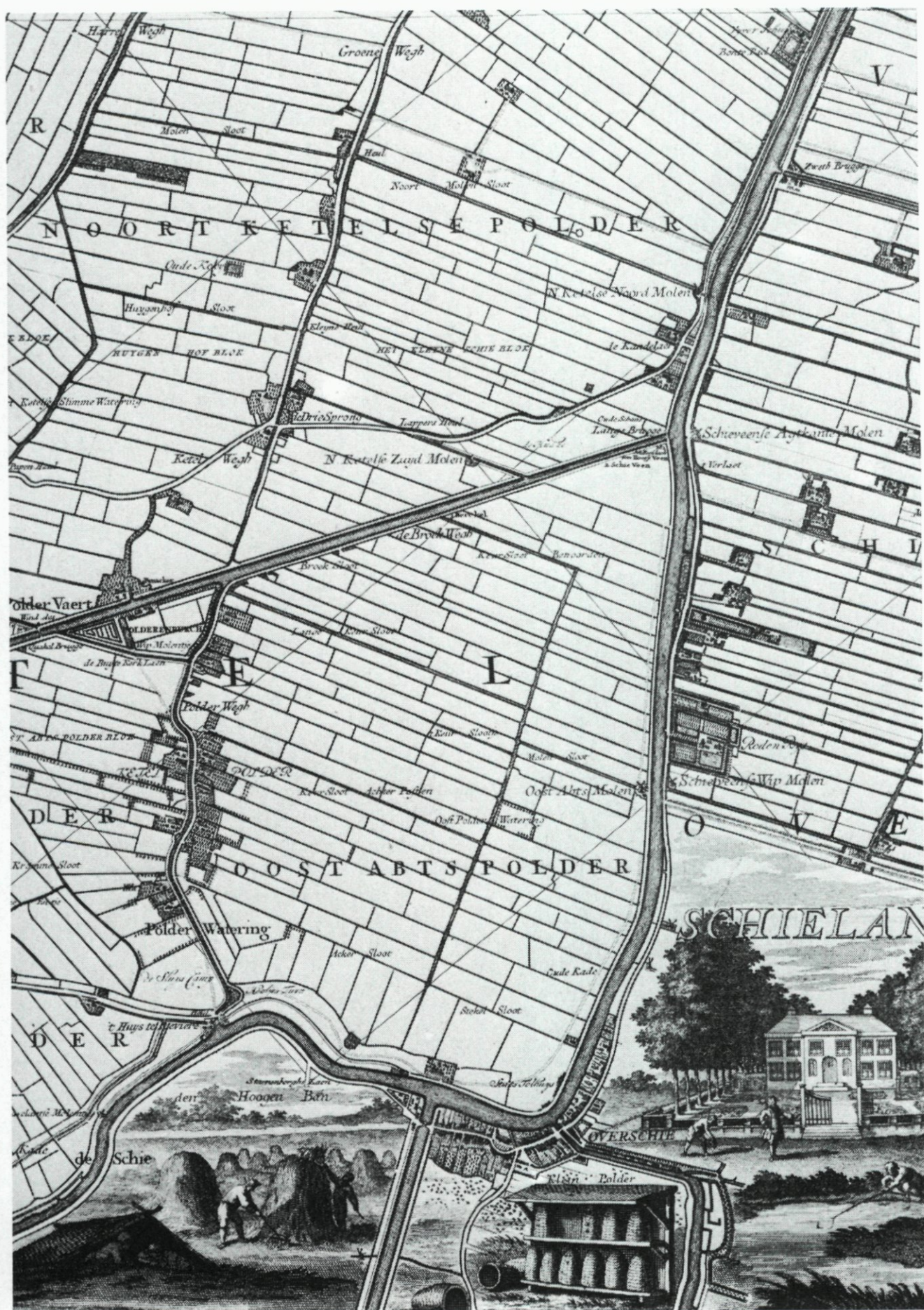
5 in Delfland en Schieland, „ „ 1264.

Onder voorbehoud van de plaats van de 12de eeuwse polre, kan worden vastgesteld dat tot 1300 het woord polre niet gebruikt is benoorden Delfland en Schieland. Het komt dus niet voor in Kennemerland, West-Friesland en Rijnland ondanks de dijken bij Egmond ⁶²⁾, bij Schagen ⁶³⁾, bij Zwammerdam ⁶⁴⁾ en Spaarn-dam ⁶⁵⁾. Polders worden wel genoemd in de Zuid-Hollandse waarden en op de eilanden, op de Zeeuwse eilanden, in Zeeuws-Vlaanderen, dat toen nog Vlaams was en in Vlaanderen zelf (zie bijlage II). Dit wettigt de veronderstelling, dat de 12de eeuwse polder niet in Kennemerland, West-Friesland of Rijnland lag.

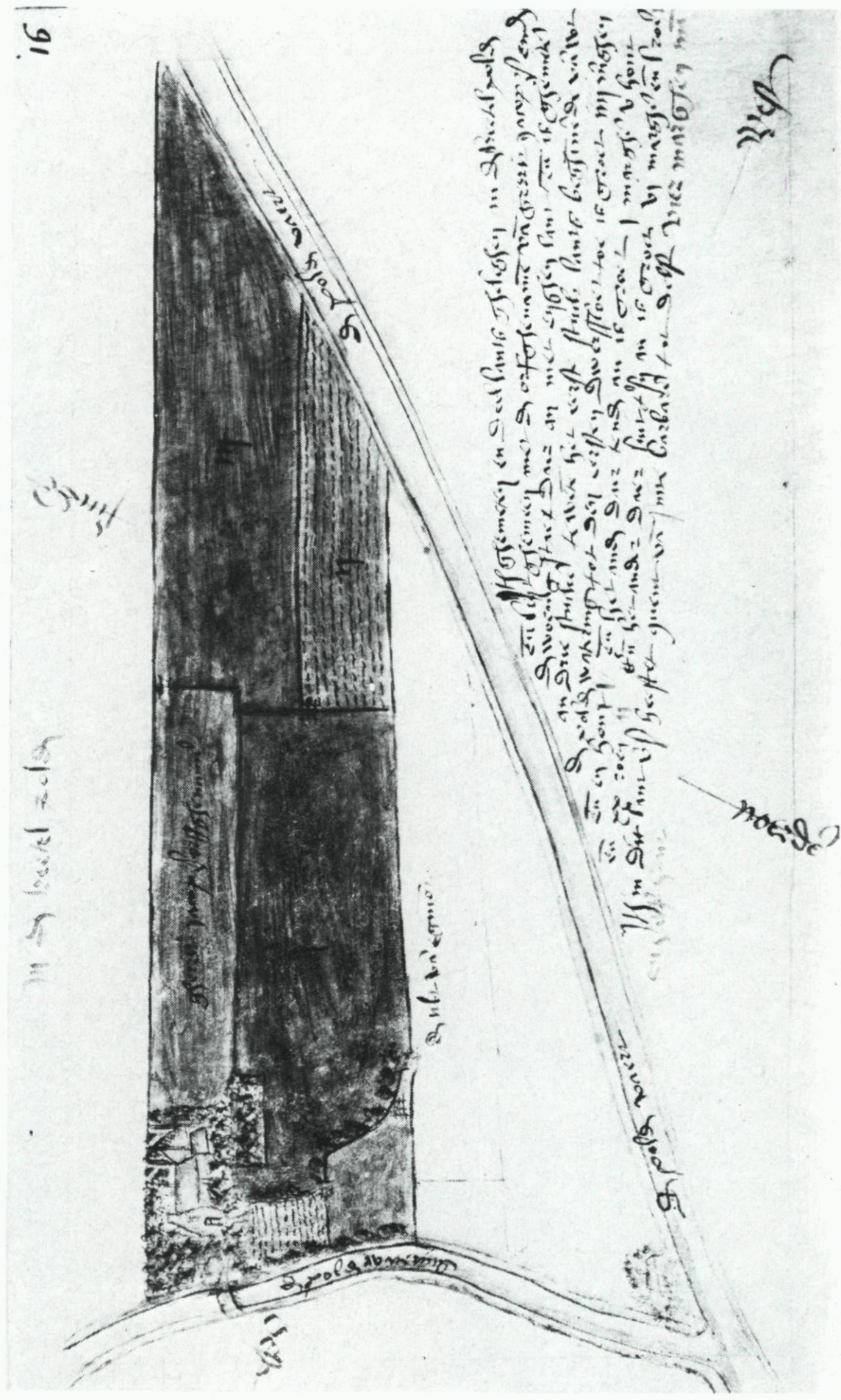
De schenking van land in de polder aan de abdij van Egmond limiteert de ligging van de polder tot de gebieden waar de abdij tussen 1130 en 1161 bezittingen had en dat was niet in de Zuid-Hollandse waarden of op de Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden, noch in Zeeuws-Vlaanderen of Vlaanderen ⁶⁶⁾.

Beide begrenzungen – het tot 1300 niet voorkomen van het woord polre in een aantal gebieden waar goederen van de abdij lagen en het niet voorkomen van Egmondse bezittingen in gebieden waar het woord polre wel voorkomt – laten als gemeenschappelijk factor maar twee streken over waar zowel het woord polre als Egmondse goederen voorkomen: Delfland en Schieland. Hierbij is ervan uitgegaan, dat de Egmondse bezittingen genoemd in de Evangelie-aantekeningen en in het Liber S. Adalberti, die in de door J. F. Niermeyer samengestelde Index van persoons- en aardrijkskundige namen bij Oppermanns Fontes Egmundenses, p. 259-307, niet geïdentificeerd kunnen worden, in Kennemerland, West-Friesland, Rijnland, Delfland of Schieland liggen.

Voor het lokaliseren van de polder waar de grond lag die voor het zieleheil van Gerard, zoon van Mauritius, werd geschonken, is nog een argument aan te voeren ten gunste van Delfland of Schieland: de naam van de vader van de overlede-

69. Detail van blad 23 van de kaart van Delfland door N. en K. Kruikius, 1712.

70. Folio 16 van het kaartenboek Sint Barbaraklooster, getekend door Coenraet Oelenz, 1553.

ne. Mauritius komt niet vaak voor. Het zijn vernoemingen naar het hoofd van het Thebaïsche legioen die tijdens Diocletanius (284-305) de marteldood stierf⁶⁷). In de Index op de Fontes Egmondenses wordt de naam 11 x genoemd: 7 x voor de altaar-relikwieën in de abdijkerk, 1 x voor het klooster S. Mauritius in Minden, 1 x in 1231 voor de priester van Limmen, 1 x voor Mauritius de Montrial, schoonzoon of zwager van Philips van Napels en 1 x als vader van Gerard.

In het register op het oorkondenboek van Van den Bergh komt, behalve de pastoor van Limmen⁶⁸) in 1244 Mauricius de Leydemuda voor als getuige⁶⁹). De Fremery noemt in het register op zijn Supplement de naam helemaal niet, evenmin als Meilink in het register op het archief van de abdij van Egmond. Pater Hof verstrekt twee negatieve en een positief gegeven: in de heiligenkalenders van de abdij komt S. Mauritius niet voor en evenmin wordt op S. Mauritiusdag in Egmond, Limmen en Oesdom pacht betaald; in Delfland en Schieland daarentegen waren in 1344 de betaaldagen voor de pacht: S. Laurensdag (10 augustus), S. Mauritiusdag (22 september) en Sint Maarten (11 november)⁷⁰).

In Delfland en Schieland komt tot 1300 het woord polre voor in Schiedam (1264), tussen Schie en Gouwe (1281), in Monster (1281-1284), in Ketel (1288) en in het huidige Westland (1295/96) (zie bijlage II). De abdij had in de 12de eeuw geen bezittingen in het Westland; 9 hoeven in Monster waren in de 11de eeuw al geruild met Dirk V voor een cijns en het ambacht van Alkmaar⁷¹); het enige bezit tussen Schie en Gouwe was de kerk met tienden van Overschie; Schiedam bestond nog niet, maar vlak erbij ligt Ketel, nu gemeente Schiedam, waarvan de kerk met tienden haar ook toebehoorden. In het andere belangrijke bezit in Delfland – 10 hoeven aan de ene kant en 9 hoeven aan de andere kant van de Delf, geschonken door Floris I (1049-1061) – het latere Abtsrecht ten zuiden van Delft, heb ik tot 1300 noch poldervermeldingen, noch waterstaatsproblemen gevonden⁷²).

Uit het bovenstaande meen ik te mogen afleiden, dat de twee morgen en een hond, bijna 2 hectare, in polre die abt Walter tussen 1130 en 1161 ontving, gelegen waren tussen Ketel en Overschie in de latere Abtspolders. Zoals uit bijlage II blijkt, is dit de eerste vermelding van het woord polre in het huidige Nederland.

De een beetje nadrukkelijke beperking tot het huidige Nederland wordt veroorzaakt door de opmerking van Elisabeth Gottschalk in haar boek over de stormvloed⁷³⁾, dat de eerste dijken en polders in Vlaanderen werden aangelegd. In 'Historische Geografie van Westelijk Zeeuws-Vlaanderen', 1955, geeft zij een uitgebreide toelichting. In hoofdzaak heeft ze gelijk, behalve dat zij de twee regels uit het Liber S. Adalberti niet noemt. De schenking voor de ziel van Gerard zoon van Mauritius werd gedaan in de periode 1130-1161, terwijl de door haar genoemde oudste polder, de Sudhpolra aan de monding van de IJzer bij Nieuwpoort in Vlaanderen, voor het eerst vermeld wordt in de periode 1138-1153⁷⁴⁾. Het lijkt me moeilijk uit te maken welke vermelding de oudste is.

In Vlaanderen gaat men ijverig aan het inpolderen op het toenmalige eiland Cadzand. In 1177 een poldertje, in 1189/90 drie poldertjes, in 1277 zijn het er al 18. Daar het hele Cadzand ongeveer 4 km breed en 6 km lang is en in 1660 uit 104 kleine en 14 wat grotere polders bestond⁷⁵⁾, lijkt me dat dit inpolderen niet meer was dan een dijkje leggen om een akker die door de zee hoog genoeg opgeslibd was. Hetzelfde geldt voor de wijd overstroomde mondingsgebieden van de IJzer en het Zwin, die tussen het eind van de 12de en het begin van de 14de eeuw met een enkele grote maar voornamelijk veel kleine, telkens aan elkaar aansluitende poldertjes werden ingedijkt⁷⁶⁾.

De tweede maal dat in Holland een polder genoemd wordt, is in 1219 de Dekenspolre in de Alblasserwaard⁷⁷⁾, dan in 1258 de polders in Harradswerde (Aartswaart) en Hokenesse (Hoekenisse) in de Grote Waard⁷⁸⁾ en in 1264 de al eerder genoemde oude polder in Schiedam⁷⁹⁾. Het aantal vermeldingen in Holland is duidelijk minder dan in Zeeland en Vlaanderen.

Wat de dijken betreft, de oudste dijknaam komt ongetwijfeld uit het toenmalige Vlaanderen: Tubinisdic, genoemd in 1025, Isendic in 1046⁸⁰⁾.

In Nederland komt Wulfardsdike in 1147 als eerste dijknaam voor⁸¹⁾. Het woord dyc wordt in 1156 in de buurt van Weesp gebruikt⁸²⁾, maar het Latijnse agger komt in de betekenis van waterkering al voor in de tijd van graaf Floris II (1091-1121)⁸³⁾.

Vlaanderen gebruikte het Nederlandse woord dijk eerder, al kende Holland het gebruik van dijken ongeveer in dezelfde tijd. Het woord polre komt in beide graafschappen in dezelfde periode voor het eerst voor. Juist in deze periode bestaat een heel

nauw contact tussen de kloosters van Vlaanderen en Holland. Abt Walter van de abdij van Egmond is namelijk op verzoek van de Hollandse gravin-weduwe Petronella door de abt van de Sint-Pietersabdij in Gent naar Egmond gezonden om de vacante abtsplaats te bezetten en hervormingen in de abdij door te voeren ⁸⁴).

Een interessant beeld geeft een vergelijking van de polders genoemd in de oorkondenboeken van Holland en Zeeland, door Gottschalk voor Zeeuws-Vlaanderen en door Verhulst voor Vlaanderen met de stormvloed en rivieroverstromingen uit de studie van Gottschalk (zie schema van bijlage II).

Tenslotte wil ik aan een van de oorkonden, genoemd in Bijlage II wat meer aandacht besteden. Het stuk is uitgegeven door Floris V tussen 25 en 31 mei 1281 ⁸⁵) en betreft allen die tussen de Schie en de Gouwe land en bezittingen hebben. Door overleg met de raad van heemraden van de zeven ambachten die deze zaak niet raakt – zij zullen later tot het Hoogheemraadschap Delfland behoren: Hof van Delft, Pijnacker, Vrijenban, Ketel, Maasland, Vlaardingerambacht en Schipluiden ⁸⁶) – ontheft de graaf de inwoners van de ambachten van Zevenhuizen, Bleiswijk, Rotte (Hillegersberg en Bergpolder), Schie (Overschie), Rodenrijs, Broek (Schiebroek), Voorschoten (het ambacht van der Laak of de Hoge Ban, noordoost van Schiedam) en Beukelsdijk ⁸⁷) – later tot het Hoogheemraadschap Schieland behorend – van een eerdere verplichting tot gezamenlijk dijkonderhoud. In deze oorkonde wordt de uitdrukking 'que polre dicitur specialiter' gebruikt. Degenen in dit gebied die land hebben dat meer speciaal polder wordt genoemd en het dijkonderhoud niet kunnen bekostigen, terwijl anderen aan het dijkwerk wel arbeid en geld besteden, verliezen het eigendomsrecht op de beveiligde grond aan de bedijkers.

Over deze oorkonde is veel geschreven en bijna alle interpretaties wijken enigszins van elkaar af. Er bestaat zelfs een Delflandse en een Schielandse zienswijze: Fruin ⁸⁸), Dolk ⁸⁹) en Winsemius ⁹⁰), voor wie de zeven ambachten die door de zaak niet getroffen werden en wier heemraden door de graaf werden geraadpleegd de latere Delflandse Zeven Ambachten zijn en daar tegenover C. J. van Doorn ⁹¹) en D. van Doorn ⁹²) die de zeven ambachten vereenzelvigen met de met name genoemde – acht – ambachten en er het begin van Schieland in zien. Gottschalk vertaalt 'communicato consilio emeradorum septem offi-

ciorum' met 'op aandringen van de zeven ambachten' (zie noot 87) en wijkt in haar samenvatting erg af van de tekst. Geen van deze auteurs besteedt aandacht aan het gebruik van het woord polre in de oorkonde.

Ik acht de Delflandse zienswijze de juiste en zie hier een waterstaatprobleem waarin zowel de kern van het latere Hoogheemraadschap Delfland als die van het latere Hoogheemraadschap Schieland een rol spelen, de een als adviseur van de graaf, de andere als rechtstreeks betrokkene. In deze twee waterschappen is de Schie gedeeltelijk grens, gedeeltelijk gemeenschappelijke boezem. Zelfs nu nog betalen ingelanden in een aantal Rotterdamse wijken aan de oostzijde van de Schie polderlasten aan Delfland en dijklasten aan Schieland ⁹³).

Nadat in Schiedam in 1264 reeds een 'oude polder' blijkt te bestaan ⁹⁴) wordt in de grafelijke oorkonde van 1281 in de onmiddellijke omgeving voor de tweede maal – en naar mijn overtuiging voor de derde maal – het woord polre gebruikt.

Uit het tot nu toe geschrevene komen als meest opvallende punten naar voren:

a) in het Egmondse tiendengebied tussen Ketel en Overschie werd tussen 1130 en 1161 voor de eerste maal in ons land het woord polre gebruikt;

b) lag in 1288 een huis van de abt van Egmond dat Polre heette;

c) werd omstreeks die tijd of iets later een vaart gegraven die in 1331 Nieuwe Vaart en in 1414 Poldervaart genoemd werd ⁹⁵) en als enige poldervaart in Nederland nog steeds zo heet ⁹⁶);

d) draagt de watering tussen deze vaart en de Schie de naam Polderwatering ⁹⁷) en is de enige polderwatering die zo heet ⁹⁸);

e) behoort in 1553 het driehoekige stuk grond op de hoek van Poldervaart en Polderwatering aan de abt van Egmond (zie noot 4).

Het huis Polderburg

Ik begon te schrijven over een driehoekig stuk land dat Polderenburg heet. Waarom heet dat land zo en sedert wanneer? Cartografisch heb ik de naam voor het eerst gevonden op de kaarten van Kruikius van 1701-1703 en 1712.

Om meer te weten te komen heb ik als eerste het Aardrijkskundig Woordenboek van Van der Aa geraadpleegd. Onder Polderburg ⁹⁹) vertelt hij dat het een voormalig kasteel in Delfland

was, aan de Poldervaart, gebouwd in 1313 door Filips van Wassenaer, verbrand door Hoekse Delvenaars in 1351, hersteld in 1387 door Dirk van Wassenaer, in 1486 weer door de Delvenaars afgebrand. Het stuk land is 5 bund. 7 v.r. 5 v.ell. groot en thans – midden 19de eeuw – eigendom van de Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij.

Hoewel 'burg' op een wat hoger gelegen vluchtplaats, op een kasteel of minstens een versterkt huis duidt, was de vermelding bij Van der Aa de eerste die mij deed beseffen dat er een huis gestaan moet hebben, en wel een ander huis dan een gewone boerderij. Ik heb daarom de tekening van Coenraet Oelenz. nog eens bekeken: een driehoekig stuk grond, ten noordoosten begrensd door de Polderwatering, ten noordwesten door de Poldervaart en in de hoek waar de een in de ander uitkomt een vage krabbel van een huis omringd door bomen. Geen vermelding van de naam Polderenburg of Polderburch; wel binnen de grenzen van dit stuk grond de aantekening: De abt van Egmond (zie noot 4).

Er had dus een huis gestaan, maar hoe kwam Van der Aa aan een kasteel? Volgens de registers van de op last van het gemeentebestuur van Rotterdam uitgegeven bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam komt in de tussen 1892 en 1973 gepubliceerde vijf delen: regering, kronieken, stadsrekeningen, oorkonden en vroedschap¹⁰⁰), alleen in het tweede deel Polderburg voor. Vier kroniekschrijvers vertellen er wat over: Simon Doedes van der Sluys in 1472, Willem van der Sluys in 1509, dr. Nicolaas Zas in 1658 en Jacob Lois in 1672¹⁰¹).

Al deze kronieken zijn alleen maar in afschrift bewaard gebleven. De afschriften van de twee eerstgenoemde zijn waarschijnlijk vóór 1658 gemaakt, dat van de derde kroniek vóór 1672 en het afschrift van de vierde kroniek werd beëindigd in 1690. Ze vertellen allemaal vrijwel hetzelfde dat Van der Aa verkort weergaf. De tweede verwoesting in 1489 – het jaartal bij Van der Aa zal wel een druk- of schrijffout zijn – tijdens de Jonker Fransenoorlog ontbreekt uiteraard in de eerste kroniek. De twee eerste kronieken noemen 1311 als bouwjaar, de beide laatste 1313, en wel op grond van een steen 1½ voet lang en 1 voet breed in 1656 door Jacob Lois 8 voet diep in de aarde gevonden met als inscriptie: Polderenburch Anno MCCCXIII of Polderburch anno m.ccc.x.iii. Volgens dr. Zas was de steen in 1658 in bezit van Jacob Lois, die hem beloofd had aan . . . Nieu-

poort, rentmeester van Schieland, sedert 1658 eigenaar van Polderburg. Volgens een voetnoot van de uitgevers van de Bronnen II, Unger en Bezemer, zou de ontbrekende voornaam Cornelis moeten zijn. Dit is niet juist; niet de secretaris-rentmeester van het Hoogheemraadschap Schieland Cornelis Nieupoort (1646-1658)¹⁰²) was de nieuwe eigenaar maar mr. Willem Nieupoort, pensionaris van Schiedam, oud-ambassadeur in Engeland¹⁰³), hoofdingeland van het hoogheemraadschap Delfland¹⁰⁴) en Raad en Rentmeester-generaal der Domeinen van de Staten van Holland¹⁰⁵).

De steen met inscriptie roept een aantal vragen op: waarom zou het in 1311 of 1313 nodig zijn geweest de naam van het beslist enige stenen huis in wijde omtrek op het spaarzaam bewoonde platteland op een steen in dat huis te vermelden? Volgens de Grote Winkler Prins, 7de druk, kwamen gevelstenen pas in gebruik van de 16de tot de 18de eeuw als herkenningsteken, daar er toen nog geen huisnummering werd toegepast.

Een tweede vraag is de spelling van het woord 'polder'. Van de eerste vermeldingen die we kennen, in de 12de eeuw, tot in de 16de eeuw werd het woord altijd geschreven als 'polre'. Meilink noemt weliswaar in zijn regest van een oorkonde van 7 mei 1399 (Archief Abdij Egmond, R 671, inv. no. 217) Sciepolder maar dit behoeft de oorspronkelijke spelling niet te zijn; zekerheid hieromtrent is te krijgen door inzien van het origineel in het Algemeen Rijksarchief^{105a}). Hoek noemt voor 1462/63: Die visserij van Babbairtspolre ende is nu geheten Polrevairt¹⁰⁶) en voor 1521 Schijepolre¹⁰⁷). Meilink vermeldt voor 1556 Abtspolre¹⁰⁸), Coenraet Oelenz. in 1553 Poldervaert en Polderwatering (zie noot 4), Hoek voor 1591 Oistabtspolderblock, Westabstpolderblock (zie noot 107). De verandering in spelling stamt dus uit de 16de eeuw; een opschrift uit het begin van de 14de eeuw zou zeker als Polreburch zijn geschreven.

Afgezien van deze vragen, er zijn wel stenen gevonden op de hoek van de Polderwatering en de Poldervaart. In het oudarchief van het Hoogheemraadschap van Delfland bevindt zich een notarisprotocol, inv. no. 3510/48, waarin op 1 november 1666 voor notaris Govert van Gesel door Leendert Dircksz verklaard wordt 'dat hij op de voorsz. fundamenten dickmaels met een stock gestooten en verscheyde oude moppsteen en daer uyt gehaald heeft'. Met de fundamenten worden die van het 'huys te Polderburg' bedoeld. Dit protocol is in 1906 gepubli-

ceerd door de toenmalige tijdelijke archivaris van het Hoogheemraadschap (zie noot 105).

Een nader onderzoek naar Polderburch of Polderenburg is dus nodig, te beginnen met de relatie met het geslacht van Wassenauer door wie het slot zou zijn gebouwd. De eerste en voor zover ik weet enige genealogie van de van Wassenauers is die van H. G. A. Obreen, waarvan twee versies bestaan: een serie artikelen in 'De Wapenheraut' ¹⁰⁹) en een boek: Geschiedenis van het geslacht van Wassenauer, uitgegeven in 1903. In de artikelen-serie wordt de naam Polderburg alleen vermeld bij de erfdochter Maria van Wassenauer ¹¹⁰), en wel in een voetnoot. Door Maria's huwelijk in 1525 met Jacques de Ligne kwamen de Wassenauerse bezittingen aan de familie de Ligne. Hierbij de voetnoot: 'Zij vervreemde er enkele van, o.a. in 1526 het huis Polderburch aan Mr. Vincent van Mierop, heer van Cabbau, Keetel, Spieringshoek, enz. thesorier-generaal der Nederlanden, overleden 1550, zoon van Cornelis en NN.van Boshuyzen'.

In het boek komt niet alleen bij Maria van Wassenauer letterlijk dezelfde voetnoot voor ¹¹¹) maar verschijnen meer vermeldingen van Polderburg. Eerstens bij een opsomming van de bezittingen van het geslacht op p. 6, dan bij een verwijzing hiernaar bij Philips III van Wassenauer op p. 18, in een vermelding van de verwoesting in 1351 en de wederopbouw in 1387 op p. 23 bij Dirk III van Wassenauer en op p. 35 onder Jan van Wassenauer bij de verwoestingen in 1489. Obreen noemt geen bron voor zijn mededeling betreffende de verkoop aan mr. Vincent van Mierop maar wel voor zijn overige Polderburgvermeldingen, namelijk Alg. Ned. Familieblad 1883-1884 No. 2, pag. 2. Deze bron is een anonieme artikelen-serie, getiteld 'De nalatenschap van een kunstliefhebber uit de 17de eeuw' ¹¹²). De kunstliefhebber is Jacobus Loys, volgens de auteur sedert 1649 door zijn huwelijk 'Heer van het Huis Polderburg', waarna de lotgevallen van Polderburg volgen zoals ze ook voorkomen in de kronieken van Simon en Willem van der Sluys, Nicolaas Zas en Jacob Lois. De anonieme auteur noemt echter geen bronnen.

Mr. Vincent van Mierop ben ik tegengekomen in het archief van de abdij van Egmond ¹¹³), van de Staten van Holland ¹¹⁴), van het Kapittel ten Dom ¹¹⁵), van de Delftse Statenkloosters ¹¹⁶) en in het oud-archief van Den Haag ¹¹⁷). Hij wordt nooit Van Mierop genoemd maar altijd Vincent Cornelisz, meester van de rekeningen of rekenmeester van Holland. Mr. Vincent

wordt in 1524 ambachtsheer van de Ketel ¹¹⁸), krijgt in 1527/28 door ruiling het collatierecht van de kerk van de Ketel ¹¹⁹) en koopt in 1528 het huis Spieringshoek aan de Poldervaart ¹²⁰). Een verwijzing naar archiefstukken voor de aankoop van het nabijgelegen Polderburg ben ik nog niet tegengekomen.

Zoals het woord 'polder' me had geïnspireerd tot een onderzoek naar het oudste gebruik van dit woord, zo brachten de gegevens die ik tot nu toe over Polderburg gevonden had me ertoe te proberen vast te stellen wanneer het huis Polderburg voor het eerst genoemd is en door wie. De gevonden vermeldingen zijn vastgelegd in Bijlage III.

Voor dit overzicht zijn 21 bronnen gebruikt die Polderburg zouden kunnen vermelden, gesplitst in 3 groepen: archiefstukken (8 posten), 15de en 16de eeuwse kronieken (7 posten) en 17de eeuwse kronieken (6 posten).

Opvallend is, dat de huizen Spieringshoek en Polderburg niet voorkomen in de inventaris van de oorkonden van het graafschap Holland tot 1436 – latere stukken zijn nog niet gepubliceerd – noch in de inventarissen van de archieven van de abdij van Rijnsburg en van de Delftse Statenkloosters. Spieringshoek wordt genoemd in de stukken van de abdij van Egmond, de stad Rotterdam en het Hoogheemraadschap Delfland. Polderburg komt maar eenmaal voor en wel in de inventaris van het oud-archief van Delfland.

In de 15de en 16de eeuwse kronieken worden beide huizen door twee auteurs genoemd, namelijk door Simon en door Willem van der Sluys. Van de 17de eeuwse kronieken zijn er vier die Spieringshoek en twee die Polderburg vermelden. M. van der Houve en W. van Gouthoeven noemen alleen Spieringshoek, Jacob Lois en Nicolaas Zas noemen beide huizen.

De Jonker Fransenoerlog komt in de archieven alleen voor in dat van de abdij van Rijnsburg. In vier van de zes 15de en 16de eeuwse kronieken – die van Simon van der Sluys eindigt vóór de oorlog – wordt over de oorlog verteld waarbij maar twee kronieken de slag aan de Poldervaart beschrijven: het verhaal van Willem van der Sluys en de Divisiechroniek. Alleen Willem van der Sluys noemt daarbij het huis Polderburg.

Vijf van de zes 17de eeuwse kronieken beschrijven de oorlog en de slag aan de Poldervaart; twee van deze vijf kronieken, die van Lois en Zas, noemen het huis Polderburg.

Gegevens over Polder(en)burg zijn dus te vinden in:

1. het archief van het Hoogheemraadschap Delfland;
2. de beschrijving van kastelen in Rotterdam en Schieland door Simon van der Sluys (1472);
3. het verhaal van de Jonker Fransenoorlog door Willem van der Sluys (1509);
4. de beschrijving van Schieland door Jacob Lois (1672);
5. de kroniek van Dr. Nicolaas Zas (1658).

Het dossier in het oud-archief van Delfland verdient ruime aandacht, die echter voorafgegaan moet worden door een nader bekijken van de kronieken van Simon en Willem van der Sluys, Jacob Lois en Nicolaas Zas.

De beschrijving van kastelen in en om Rotterdam door Simon van der Sluys is niet als een zelfstandige kroniek overgeleverd maar als door zijn neef Willem van der Sluys gevonden aantekeningen van zijn oom die hij opnam achter zijn eigen verhaal over de Jonker Fransenoorlog ¹²¹).

Meester Simon van der Sluys was raad en geneesheer van hertog Karel van Bourgondië en verwierf o.a. de kapelanie van de gravenkapel in de abdij van Rijsburg, dat wil zeggen de inkomsten daarvan; uit de stukken blijkt niet dat hij ooit in Rijsburg is geweest ¹²²). In 1474 werd hij domproost van Utrecht en hij zou bovendien proost van St. Pharaïldis te Gent, kanunnik van de kathedraal te Luik en van St. Donatianus te Brugge zijn geweest ¹²³). Voorts proost van Mechelen en persona van Geel; een persona is een pastoor die zelf geen zielzorg uitoefent maar wel de inkomsten uit het personaat trekt ¹²⁴). Hij stierf in 1499 en werd in de St. Rombout in Mechelen begraven. Volgens een 19de eeuws notitieboekje in het gemeentearchief van Rotterdam ¹²⁵) was hij in Rotterdam geboren. Het Oud-Memoriaal van Schepenen van Rotterdam vermeldt op fol. 299 ¹²⁶) dat de regering van de stad hem eens liet verzoeken het pondgeld van de vis binnen de stad, dat hem door de hertog was geschonken, in het bezit van de stad te laten.

Van het verhaal van Willem van der Sluys over de Jonker Fransenoorlog bestaan alleen maar afschriften, waarvan Unger en Bezemer dat door Jacob Lois beschouwen als het dichtst bij het origineel staand ¹²⁷). Willem van der Sluys voegt aan de inleiding tot zijn verhaal zijn levensgeschiedenis toe, zoals hij schrijft op verzoek van veel van zijn vrienden om daardoor door de lezer beter geloofd te worden ¹²⁸). Hij werd in 1451 of 1453 in Rotterdam geboren, zijn oom de domproost liet hem

voor priester leren, in 1482 werd hij priester van de St. Sebastiaanskapel in Rotterdam en in 1500 priester in de St. Laurenskerk. Zijn kroniek schreef hij in 1509. In de aantekeningen die Kerkelijk Kroniekje worden genoemd ¹²⁹⁾ wordt hij in 1496 genoemd als kapelaan van de St. Laurens, die later pastoor werd en lang leefde. Mr. S. Muller Hzn meent dat dit deel van het kroniekje door Willem van der Sluys zelf is geschreven ¹³⁰⁾; er zijn slechts 17de en 18de eeuwse afschriften van bekend. Unger en Bezemer zeggen, dat 'andere levensbijzonderheden dan door hemzelf vermeld hun nergens zijn voorgekomen' ¹³¹⁾.

De beschrijving van Schieland door Jacob Lois bevat volgens zijn eigen mededelingen gegevens geput uit Gouthoeven, Boxhorn, stadsprivileges, privileges van Schieland, groot en klein privilegeboek, beschrijving van Rotterdam en verder uit aantekeningen van mr. Simon van der Sluys ¹³²⁾. Van deze beschrijving bestaat geen origineel meer en slechts één afschrift, vermoedelijk van de autograaf en voltooid in 1690 ¹³³⁾. Over het leven van Jacob Lois volgt later meer.

Dr. Nicolaas Zas was in 1610 in Delft geboren, studeerde medicijnen in Leiden en vestigde zich in 1637 in Rotterdam. Hij gaf lessen in chirurgie en overleed in 1663 ¹³⁴⁾. Hij schreef over Schieland en de Jonker Fransenoerlog, beschreef de gebouwen van Rotterdam en dichtte graag ¹³⁵⁾. Zijn kronieken – duidelijk gebaseerd op Simon en Willem van der Sluys – en beschrijvingen zijn doorweven met gedichtjes. Hij kende Jacob Lois, die hem inzage gaf in zijn gegevens, zoals hij dankbaar vermeldde bij zijn beschrijving van het huis Polderburg ¹³⁶⁾. Ook zijn werk bestaat niet meer in origineel; er is een afschrift uit de tweede helft van de 17de eeuw en een afschrift uit het begin van de 18de eeuw ¹³⁷⁾.

De gevonden gegevens over het huis Polderburg bevatten de volgende opmerkelijke feiten:

a) Enige relatie van het geslacht van Wassenaer of van mr. Vincent Cornelisz met het huis Polderburg kan niet worden aangetoond.

b) Het huis Polderburg wordt voor de eerste maal vermeld in de kronieken van Simon van der Sluys, 2de helft 15de eeuw, en Willem van der Sluys, begin 16de eeuw.

c) De beschrijving door Simon van der Sluys is een onderdeel van het verhaal van Willem van der Sluys.

d) Het verhaal van Willem van der Sluys bestaat alleen maar

in afschriften uit de 17de eeuw en later, waarvan dat door Jacob Lois, midden 17de eeuw, naar de mening van de uitgevers, Unger en Bezemer, het dichtst bij het origineel staat.

e) De beschrijving door Simon van der Sluys wordt niet eerder genoemd dan door dr. Zas en Jacob Lois, midden 17de eeuw.

f) Het verhaal van Willem van der Sluys wordt niet eerder genoemd dan door Jacob Lois (zie volgend hoofdstuk) en dr. Zas.

g) Over Simon van der Sluys zijn gegevens uit officiële stukken bekend, die, met uitzondering van het pondgeld van de vis in Rotterdam en een vermelding als erfgenaam van een baljuw van Rotterdam, geen enkele relatie met Rotterdam hebben.

h) Over Willem van der Sluys is niets meer bekend dan hij er zelf over schrijft.

Het dossier Polderenburg

Stukken betreffende het boezemland Polderenburg. Met kaarten. 1633-1768. Zo wordt dossier no. 3510 omschreven in de inventaris van het oud-archief van het Hoogheemraadschap Delfland¹³⁸). Inzage van het dossier in het archief in Delft bezorgde me twee verrassingen: eerstens betrof het waterstaatkundige problemen van ongeveer 7 morgen land, gelegen aan de Poldervaart en genaamd het Kleine Poldertje en tweedens werd in die problemen een heel grote rol gespeeld door Jacob Lois.

Het dossier, bestaande uit stukken genummerd van 1 tot en met 49, bevat een kostelijk verhaal van de controverse tussen enerzijds een aantal eigenaars die de Kleine Polder droog willen houden en anderzijds de dijkgraaf, hoogheemraden en hoofd-ingelanden die eisen dat de kade langs de Poldervaart in de winter doorgestoken wordt om hoog water te kunnen lozen.

Dit Kleine Poldertje is hetzelfde als het driehoekige stuk land aan de Poldervaart en Polderwatering dat nu Polderenburg heet, wat bewezen wordt door twee tekeningen van de gezworen landmeter Pieter Floris van der Sallem, een schets en een heel klein schetsje¹³⁹).

De Kleine Polder behoorde in 1583 volgens een wat eigenaardige copie van een oorkonde van Philips, graaf van Ligne, aan Jan Sasboutsz, poorter van Delft, en Maria Duyst van Voorhout¹⁴⁰). In 1603 verkochten Catharina en Johanna Duyst van Voorhout, erfgenamen van Maria, hun deel, belendend aan dat

van Sasbouts Jansz, aan Jan Pieter wonende op de Souteveen ¹⁴¹). In 1615/16 was het Kleine Poldertje – naar hij later verklaarde veel te duur – gekocht door Jacob Gerrits de Willige ¹⁴²), die het op 6 mei 1626 weer verkocht aan Grietgen Huygendr., weduwe van wijlen Pieter Pietersz du Bois, wonende in Rotterdam ¹⁴³). In 1633 treedt Hugo Pieters du Bois als eigenaar van het Kleine Poldertje op ¹⁴⁴), waarschijnlijk als waarnemer van zijn moeder die nog tot 1642 leefde ¹⁴⁵) of in het belang van de kinderen van zijn zuster Anna en haar man Cornelis Hendricksz van Minnebeeck, die al in 1631 en 1630 waren overleden ¹⁴⁶). Anna's dochter, Eva van Minnebeeck heeft door haar huwelijk met Jacob Lois hem de Kleine Polder doen aankomen ¹⁴⁷).

Van april 1650 tot februari 1656 is Jacob Lois de ene keer eiser dan weer gedaagde over het verplaatsen van een wipwatermolen, het snoeien van wilgen, het ophogen van rietland, het baggeren in de Poldervaart, het leggen van een nieuwe, te hoge kade en het openen van de kade tussen 1 november en 1 maart ¹⁴⁸).

Op 28 januari 1653 wordt door Jacob Gerritsz, de vroegere eigenaar van de Kleine Polder, een verklaring ten behoeve van de dijkgraaf afgelegd, dat het land van Jacob Melois altijd buiten- of boezemland is geweest ¹⁴⁹). In maart van datzelfde jaar dienen de ambachtsbewaarders van de Oostabtspolder een klacht in, dat Jacob Loys de kade van zijn land te hoog gemaakt heeft ¹⁵⁰). Op 13 maart brengt de landmeter Van der Sallem verslag uit van een nieuwe opmeting van de kade ¹⁵¹). Daarna volgt een ongedateerd verweerschrift van Jacob Lois ¹⁵²), 20 bladzijden lang met een aantal bewijsstukken, zoals bijvoorbeeld de copie van de oorkonde van de graaf van Ligne. Jacob Lois probeert aan te tonen, dat zijn land van ouds goed bedijkt land is geweest en geen boezemland, waarvan in de winter de kaden doorgestoken moesten worden. Op het 15de blad zegt hij:

Ende sullen het beginsel halen uut de cronijck van hr Willem vander Sluijs beschreven inden jare 1509. Uut de welcke is te sien dat op dijt stucklants heeft gestaen een schoon slodt met name polderburgh, geboudt van hr Phlyps van Wassenaer anno 1313.

En op de volgende bladzijde:

De ged.^e referere hem mede tot de inspectie bij Ued. gedaen als wanneer de oude fondamenten vant voorsz slodt Ued. sijn vertoont ende tot dien sijnde ontgraven. Gelijck mede de twee

oude steenen daer op de eene was uitgehouden polderburgh anno 1313 ende op den anderen steen het wapen perfeckt vande oude heeren van Wassenaer. Dese steenen zijn gevonden bij de oude fondamenten van dijt slodt met noch andere steenen ende dorpels ende iserwerck gelijk Ued. kunt sien uut de attestatsije geproduceert onder de letter G.

In de tekst heeft hij een tekeningetje gemaakt van de steen met naam en jaartal, niet van de steen met het wapen. Van de kroniek van Willem van der Sluys was een extract bijgevoegd onder letter H. Deze bijlage bevindt zich niet in het dossier, evenmin als de attestatie onder letter G. Van de inspectie door hoogheemraden bestaat nog wel een verslag¹⁵³). Deze was op 11 november 1650 uitgevoerd door Cors. Musch, heer van Waelsdorp, Wilhem van de Wiele, heer van de Werve met als adjunct de secretaris van het Hoogheemraadschap mr. Cors. de Jonge. In het verslag wordt niets gezegd over de fundamenten van een oud slot.

Wie was Jacob Lois? Volgens zijn tijdgenoot dr. Zas in 1658 'capitain van de burgerie tot Schiedam, vermaerd schilder, regent van sommige publyque godshuysen aldaer, liefhebber van antiquiteyten'¹⁵⁴). Zijn broer Samuel Lois noemt hem c. 1671 bouwmeester van het Nieuwe Gemeenelants-Huys¹⁵⁵), dat nog bestaat als Historisch Museum van Rotterdam. In het Biographisch Woordenboek van Van der Aa uit 1862 wordt hij gesplitst in twee personen: de een een bouwmeester, de ander een magistraatspersoon¹⁵⁶). De anonieme schrijver van de artikelen-serie in het Algemeen Nederlandsch Familieblad noemt hem in 1883 een Kunstliefhebber¹⁵⁷). Schamp spreekt in 1918 over de bouwmeester van het Gemeenelandshuis en vervaardiger van de graftombe van Witte Cornelisz de With in de Groote Kerk¹⁵⁸). Poelmans noemt hem in 1921 historicus, oudheidkundige, opzichter bij de bouw van het Gemeenelandshuis, mede-ontwerper van de graftombe van Witte de With, blauwverver en oprichter van de eerste kalandermolen in Rotterdam¹⁵⁹). In 1933 schrijft Hannema over een tekening uit c. 1640 van Jacob Lois, de Rotterdamse architect en schilder¹⁶⁰). Wiersum verdedigt in 1947 Lois' bouwmeesterschap van het Gemeenelandshuis en noemt hem een welvarend zakenman en tegelijk een opmerkelijk intellectueel met artistieke begaafdheid¹⁶¹). Van Doorn, secretaris-rentmeester van het Hoogheemraadschap Schieland, spreekt in 1975 over de architect Jacob Lois¹⁶²).

Jacob Lois moet een duizendpoot zijn geweest. Wat zeggen nog bestaande officiële stukken? Een op zijn verzoek opgemaakt notarisprotocol¹⁶³) van 26 april 1650 noemt hem koopman. Een protocol met arbitrale uitspraak uit 1663 spreekt van 'Schepen van Schielant ende Capitijn van een Compagnie Burgers binnen deser Stadt'¹⁶⁴). In de archiefstukken van het stadsbestuur van Rotterdam komt hij tussen 1652 en 1665 achtereenvolgens voor als luitenant en kapitein van de schutterij en schepen, terwijl hij in 1653 en 1654 ook nog weeshuismeester was¹⁶⁵). In een octrooi op zijn naam van de Staten-Generaal uit 1669 voor een met de hand of door een paard gedreven pompwerk, ook geschikt voor een windwatermolen wordt geen beroep genoemd¹⁶⁶).

Sedert mei 1648 zijn hij en zijn broer Samuel ieder voor de helft eigenaar van het huis 'den Grooten Turck', Oppert O.Z., prot. no. 1986, waar een ververij gevestigd was, en sedert 1649 van de ververij 'het Blauwe Schaap', prot. no. 1991, grenzend aan de ververij van hun vader Adriaen, 'het Groene Laecken', prot. no. 1992. In 1651 neemt Jacob het aandeel van zijn broer in 'den Grooten Turck' over en blijft enig eigenaar tot hij het pand in 1669 verkoopt. In datzelfde jaar verkoopt hij aan zijn broer Samuel zijn helft in 'het Blauwe Schaap' en begint de exploitatie van een kalandermolen – voor het gladmaken en glanzen van laken – aan de Botersloot. In de acte waarmee Burgemeesteren en Regierders der Stad Rotterdam toestemming hiervoor geven wordt gesproken van Jacob Lois, oud-schepen¹⁶⁷).

Zelf noemt hij zich architect van het Gemeenlants huys¹⁶⁸), archyteckt van de tombe voor Witte de Wit, out-schepen der stadt en oprichter van de eerste calander in Rotterdam¹⁶⁹).

In de inventaris van zijn boedel, na zijn dood in augustus 1676 opgemaakt door weesmeesteren op 30 oktober 1680, wordt hij out schepen genoemd. In deze inventaris komt onder het hoofd 'Schilderijen mitsgaders Copien en Prenten' voor: Een harder van J. Loys, Een harderinne van dito, Een groot stuck van Assuerus van dito¹⁷⁰).

Dus ook volgens authentieke documenten was Lois een veelzijdig man al mag het 'vermaerd schilder en regent van sommige publyque godshuysen' van dr. Zas overdrijving van een goede vriend genoemd worden. Regent van sommige godshuizen blijkt maar tweemaal een jaar weeshuismeester te zijn en zijn roem als schilder heeft onze tijd niet gehaald.

Alhoewel sedert 1648 en 1649 mede-eigenaar van twee laken-ververijen noemt hij zich in zijn problemen met het Hoogheemraadschap over het Cleynpolderken in 1650 en 1654 ¹⁷¹⁾ koopman; in alle andere stukken in dit dossier wordt geen beroep vermeld. Hij heeft deze processen telkens bijna of helemaal verloren, is in 1655 tot betaling van de kosten veroordeeld, krijgt in februari 1656 weer opdracht een opening in de kade van het kleine poldertje te maken ¹⁷²⁾ en heeft in dat jaar, naar hij zelf zegt in zijn 'Oude ware beschrijvinge van Schielandt' ¹⁷³⁾ het goet van Polderburgh, groot 6 morgen, 3 hont en 21 roeden verkocht aan Willem Nieupoort.

Hij is dan al kapitein van de schutterij en blijft dat tot hij in 1663/64 schepen wordt. In 1663 heeft hij ruzie met een buurman over een sloot buiten de Hofpoort. In 1664/1665 is hij voor de tweede maal schepen en dan houden zijn openbare functies op. Van 1662-1664 is hij betrokken geweest bij de bouw van het nieuwe gemeenelandshuis. In 1669 kreeg hij een octrooi voor een pompwerk, verkocht 'den Grooten Turck', alsmede zijn aandeel in de ververij van zijn broer en installeert een kalendermolen die tot zijn dood in zijn bezit blijft. De Oude ware beschrijvinge van Schielandt heeft hij naar eigen mededeling in 1672 geschreven. Hij overleed in 1676 en liet een indrukwekkende nalatenschap na, zowel aan roerende goederen waarbij het grote aantal schilderijen en boeken opvalt ¹⁷⁴⁾, als aan onroerende goederen ¹⁷⁵⁾.

Ook in de 17de eeuw moet alles wat met de lakenfabricage en lakenhandel te maken had nog even belangrijk en winstgevend zijn geweest als toen hierdoor de basis van de rijkdom van Vlaanderen en later Engeland werd gelegd. Hoe had anders de koopman Jacob Lois zoveel tijd kunnen besteden aan zijn processen met dijkgraaf en hoogheemraden van Delfland of aan zijn openbare functies in Rotterdam, aan zijn uitvindingen, bouwactiviteiten, het schrijven van kronieken met tekeningen?

Nu weer even terug naar het dossier Polderenburg in 1653. Op 5 december 1652 had de vergadering van dijkgraaf en hoogheemraden besloten, dat partijen recht hebben op de stukken ¹⁷⁶⁾; op 27 juli 1653 veroordelen zij Jacob Lois tot boeten overeenkomstig de uitspraak van 3 oktober 1652 ¹⁷⁷⁾. In die tussentijd zijn er officiële afschriften gemaakt van acten uit 1603 en 1626, er is een getuigenverklaring opgenomen over zaken die 37 of 38 jaar geleden hebben plaatsgevonden, er is een vreemd-

soortig afschrift ter tafel gekomen van een oorkonde uit 1583 van de graaf van Ligne ¹⁷⁸). Bovendien is toen het ongedateerde 20 bladzijden lange verweerschrift van Jacob Lois geschreven waar de copie-acten als bijlagen bijhoren ¹⁷⁹), alsmede het eveneens niet gedateerde stuk met argumenten tegen het stuk van Jacob Lois, waarschijnlijk opgemaakt door de secretaris, mr. Corns. de Jonge ¹⁸⁰).

In het verweerschrift van Jacob Lois komen voor de eerste maal Willem van der Sluijs, zijn cronijck uit 1509 en het schone slot met name polderburgh, gebouwd door heer Phlyps van Wassenaer anno 1313 voor.

Tot op dit moment is in alle stukken uit het dossier Polderenburg uitsluitend en alleen gesproken over het kleine poldertje of de kleine polder, ook door Philips van Ligne, heer van Wassenaer etc. in 1583. In 1654 en 1656 wordt nog steeds van het kleine poldertje gesproken ¹⁸¹) en dan verschijnt na 1661 een memorie van mr. Willem Nieupoort waarin gezegd wordt dat het huis Polderburg op de Cleijne polder heeft gestaan ¹⁸²). In 1666 is er het notarisprotocol ten verzoeken van Willem Nieupoort, dat niet meer spreekt van de kleine polder maar van zekere hoek gelegen aan het Noordeinde der polderwatering tegen de poldervaert waar eertijds het huis te Polderburg heeft gestaan en waar de fundamenten van dit huis nog liggen ¹⁸³). In 1668 en 1669 heeft Willem Nieupoort nog steeds problemen met dijkgraaf en hoogheemraden. De naam Kleine Polder is nu verdwenen en vervangen door Polderenburg(h) ¹⁸⁴), wat ook blijkt uit een verzoek van honderd jaar later door Marytje Jans, weduwe van Leendert Corn. Heydra en eigenaresse van woning en 6½ morgen land, vanouds genaamd Polderenburgh, om een kade om haar woning en molen te mogen leggen ¹⁸⁵).

Uit het dossier Polderenburg wil ik de volgende opvallende gegevens noemen:

a) het stuk land aan Poldervaert en Polderwatering heette in 1583, 1603, 1626, 1650-1656 het Kleine Poldertje of de Kleine Polder;

b) dit stuk land is tussen 1650 en 1669 oorzaak van steeds weer problemen van de resp. eigenaars Jacob Lois en Willem Nieupoort met hun mede-ingelanden of met dijkgraaf en hoogheemraden;

c) de naam Polderburgh is in het eerste halfjaar van 1653 door de toenmalige eigenaar van het stuk land Jacob Lois voor

het eerst genoemd als voorkomend in een door hem voor het eerst genoemde kroniek uit 1509, geschreven door de door hem voor het eerst genoemde heer Willem van der Sluijs;

d) de naam Polderburg is overgenomen door de nieuwe eigenaar mr. Willem Nieupoort, hoofdingeland van Delfland, raad en rentmeester-generaal der Domeinen van de Staten van Holland en West-Vrieslant en heeft van 1666 af de naam het Kleine Poldertje geheel verdrongen.

Kroniekschrijvers

De feiten die ik aan het slot van de beide vorige hoofdstukken als opvallend heb opgesomd, laten voor mij maar één gevolgtrekking toe: het verhaal van Willem van der Sluys, pastoor van de St. Laurenskerk in Rotterdam, met toegevoegde beschrijving van een aantal kastelen door mr. Simon van der Sluys, domproost in Utrecht, is een maaksel van Jacob Lois.

Ik besef dat dit een stoutmoedige bewering is maar zal proberen deze nader te motiveren. Mij zijn slechts twee aantekeningen bekend die op een relatie van Simon van der Sluys met Rotterdam duiden. In het Oud-Memoriael van Schepenen wordt vermeld dat hertog Karel van Bourgondië hem eens het pondgeld van de vis binnen die stad heeft geschonken ¹⁸⁶⁾ en in een sententie van het Hof van Holland van 7 december 1504 ¹⁸⁷⁾ wordt hij erfgenaam genoemd van Jan de Witte, baljuw van Rotterdam, overleden c. 1479 ¹⁸⁸⁾.

Toen mr. Simon in 1472 zijn aantekeningen over kastelen en adellijke families in en om Rotterdam afsloot, had hij Karel van Bourgondië al 5 jaar meegemaakt als hertog van Bourgondië en graaf van Holland en Zeeland. Hij had zich verzekerd van de kapelanie van de gravenkapel in de abdij van Rijsburg, een kerkelijk ambt met bron van inkomsten dat uitsluitend ter begeving stond van de graaf van Holland ¹⁸⁹⁾. Sedert 1462 of 1463, toen hij Karels raad en medicus werd ¹⁹⁰⁾, had hij als lid van de hofhouding van toen nog de graaf van Charollais een veldslag tegen de koning van Frankrijk, een beleg van Parijs en de onderdrukking van opstanden in Luik en Dinant in 1465 meebeleefd en met Karel als hertog een beleg van Luik in 1467 en nogmaals in 1468 ¹⁹¹⁾.

Een bewijs voor de bewering van Willem van der Sluys, dat zijn oom in Rotterdam geboren was, heb ik niet gevonden. Zijn mogelijke verwantschap met baljuw Jan de Witte, tot wiens erf-

genomen hij behoorde, behoeft niet op Rotterdamse afkomst te wijzen, daar ook Jan de Witte waarschijnlijk niet uit Rotterdam maar uit Delft afkomstig was ¹⁹²).

Simon van der Sluys was duidelijk een beschermeling van de Bourgondiërs. Raad en geneesheer van de hertog tot 1474, daarna domproost en aartsdiaken in Utrecht in de tijd dat David, bastaardzoon van hertog Philips en derhalve halfbroer van hertog Karel, bisschop van Utrecht was. In deze periode zal hij de al eerder genoemde vele kerkelijke ambten en daarmee een aantal bronnen van inkomsten hebben verworven.

Na Davids dood in 1496 krijgt de domproost moeilijkheden. Tussen 1496 en 1499 beklaagt hij zich over inbreuken door bisschop Frederik van Baden op de jurisdictie van de aartsdiaken ¹⁹³). In 1497 schijnen er rechtsvorderingen tegen hem te lopen want de keizer vraagt aan zijn hofmeester deze uit te stellen tot de domproost uit Saxen terug is ¹⁹⁴).

Al deze functies en problemen waar zelfs de keizer zich mee bemoeit roepen het beeld op van een hoveling verkerend aan het hof van de landsheer of van kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders. Dit beeld past niet bij een man die wat los samenhangende gegevens opschrijft van een aantal huizen en families van hooguit regionale betekenis in en om Rotterdam. S. Muller Hzn zegt van deze gegevens dat ze onnauwkeurige en bewijsbaar onjuiste mededelingen bevatten ¹⁹⁵) en verwijt Simon van der Sluys dat hij zijn positie niet gebruikt heeft om zich op de hoogte te stellen van de geschiedenis van Schieland en Rotterdam ¹⁹⁶).

Naar mijn mening heeft Simon van der Sluys daar geen enkele aanleiding toe gehad omdat hij helemaal geen aantekeningen over kastelen in en om Rotterdam heeft nagelaten. Er is van deze aantekeningen immers niets meer bekend dan het afschrift dat Willem van der Sluys aan zijn verhaal over de Jonker Fransenoerlog toevoegde. En van Willem van der Sluys is, zoals Unger en Bezemer al constateerden, niets meer bekend dan wat hij er zelf over schrijft ¹⁹⁷) en waar hij aan toevoegde dat hij zijn leven beschreef om beter door zijn lezers geloofd te worden ¹⁹⁸).

Er komt geen Willem van der Sluys voor in de klapper op het Register der koop- en rentebrieven met de transporten, toekomende de priesters en memorieheeren van de St. Laurenskerk, 1335-1557 ¹⁹⁹). Evenmin was er een grafsteen van hem in deze kerk, terwijl er wel een steen lag van een priester die in 1498

overleed en derhalve zijn voorganger kan zijn geweest ²⁰⁰). In elk geval heeft hij nooit zelf de zielzorg uitgeoefend omdat volgens de Informatie van 1514 meester Jacob van Diemen al 14 jaar vicecureyt van de parochiekerk van Rotterdam was ²⁰¹). Een cureyt of vicecureyt werd daar benoemd waar de pastoor door meestal belangrijker functies elders permanent afwezig was maar wel de inkomsten van de pastoorsplaats trok ²⁰²).

Ook hier weer twee beelden die elkaar niet dekken: enerzijds een kapelaan die in 1488-89 als ooggetuige de Jonker Fransenoorlog in en om Rotterdam meemaakt; anderzijds een pastoor die zo belangrijk was dat hij het zich kon veroorloven zijn ambt in de parochiekerk van Rotterdam door een vicecureyt te laten uitoefenen en er zeker niet woonde, maar wel twintig jaar na de gebeurtenissen een tot in kleinigheden uitgewerkt verslag gaat schrijven van die oorlog die vooral in Rotterdam en omgeving zo heeft gewoed.

Dan het verhaal zelf. We hebben het alleen nog maar in afschrift, maar dit afschrift bevat tegenstrijdigheden die nooit van een origineel dat in 1509 geschreven is, overgeschreven hadden kunnen worden. Unger en Bezemer signaleren al een verwijzing in margine naar een vermelding bij Gouthoeven wiens kroniek pas in 1620 verscheen ²⁰³). Mij vielen er nog twee op. Van het huis Spieringshoek zegt Willem van der Sluys dat dit 'nu anno 1509, doen ick dyt hebbe beschreven' toebehoort aan den Grootten Vyncent ²⁰⁴). De grote Vincent, meester Vincent Cornelisz, meester van de rekeningen in Holland, is inderdaad eigenaar geweest van Spieringshoek maar hij kocht het niet eerder dan in 1528 ²⁰⁵). Verder zeggen Simon en Willem van der Sluys dat Jan van Wassenauer, aan wie volgens hen het huis Polderburg in 1489 toebehoorde, een grote vriend van de Hoekse partij respectievelijk een grote vijand van de Kabeljauwse partij was ²⁰⁶). Dit is pertinent onjuist. Volgens Jansen waren in de tijd van de Bourgondiërs de Wassenauers naar de Kabeljauwen overgelopen ²⁰⁷) en bovendien gold deze Jan van Wassenauer als een aanvoerder van de Kabeljauwen ²⁰⁸).

Ik heb me bijna uitsluitend verdiept in dat gedeelte van Willem van der Sluys' verhaal over de Jonker Fransenoorlog dat Polderburg noemt. Een oordeel over de betrouwbaarheid van het hele verhaal kan ik dus niet geven. Mijn wantrouwen is ontstaan door de onmogelijkheid een officiële bron te vinden voor de relatie tussen het geslacht van Wassenauer en het huis Polder-

burg, ondanks het feit dat Ketelambacht, waar het huis Polderburg in lag, al in 1318 ook het ambacht van de heer van Wasenaer werd genoemd ²⁰⁹). Mijn ongeloof in de echtheid van het verhaal groeide toen het niet mogelijk bleek ook maar één officiële vermelding te vinden waardoor het bestaan van pastoor Willem van der Sluys of van het huis Polderburg aangetoond kon worden.

Ik kreeg het vermoeden dat de afschrijver van de kronieken, Jacob Lois, zowel Willem van der Sluys als zijn verhaal en de door hem gecopieerde aantekeningen van Simon van der Sluys had verzonnen. Om dat te kunnen, moet Lois de mogelijkheid gehad hebben de historisch juiste gegevens in deze kronieken ergens vandaan te halen. En die had hij. Als luitenant en kapitein van de schutterij en later als schepen moet het hem niet moeilijk gevallen zijn inzage te krijgen in de stadsarchiefstukken, waaruit allerlei gegevens over Rotterdamse families en gebeurtenissen geput konden worden. Voor een beschrijving van de Jonker Fransenoerlog kon hij de kroniek van W. van Gouthoeven ²¹⁰) raadplegen, een uitgave met aanvullingen uit 1620 van de Divisiechroniek ²¹¹). De Divisiechroniek is geschreven door broeder Cornelius Aurelius, geboren in Gouda c. 1460 en daarom Goudanus of verlatijnst Aurelius genoemd, en voor het eerst uitgegeven in 1517 ²¹²). Broeder Cornelius wordt tussen 1478 en 1499 vermeld in de registers van het klooster St. Hieronymus' Dal te Leiden, in de wandeling Lopsen genaamd. De registers vermelden bijvoorbeeld dat Cornelius Goude in 1490 kosten maakte voor reizen naar Gouda, Delft en Den Haag ²¹³). Dat was dus kort na het einde van de Jonker Fransenoerlog en vooral in Delft kan hij verslagen van ooggetuigen van het gevecht aan de Poldervaart hebben gehoord die hij verwerkte in cap. 64 van de 31. Divisie, waarin de cap. 62 tot 71 de Jonker Fransenoerlog beschrijven. In hoofdstuk 64 van de uitgave van 1591 ²¹⁴) wordt met geen woord gerept over een huis Polderburg, terwijl Willem van der Sluys in zijn beschrijving van dezelfde gebeurtenissen het er met voorgeschiedenis en al inlast ²¹⁵). De ene kroniekschrijver is natuurlijk uitvoeriger dan de andere. Maar als een schrijver wiens bestaan nog bewezen moet worden in zijn beschrijving van een reeks gebeurtenissen een kasteel vermeldt, terwijl een andere schrijver die aantoonbaar een tijdgenoot van de gebeurtenissen was en deze in dezelfde volgorde beschreef maar het kasteel niet noemt, dan ont-

staat twijfel aan het bestaan van dit kasteel.

Een exemplaar van de kroniek van Van Gouthoeven behoorde tot het rijke bezit aan boeken dat Jacob Lois naliet ²¹⁶). In de aantekeningen die Van Gouthoeven aan de Divisiechroniek toevoegde komen opsommingen voor van steden, dorpen en adellijke huizen, evenals bij een andere auteur die zijn werk ongeveer in dezelfde tijd publiceerde, Mathijs van der Houve ²¹⁷) en die ook in Jacob Lois' bibliotheek vertegenwoordigd was. Zowel Van Gouthoeven als Van der Houve noemen Spieringshoek ²¹⁸): geen van beide noemt Polderburg.

Mr. S. Muller Hzn zegt van de kroniek van Willem van der Sluys:

'Daar hij zelf zegt ooggetuige te zijn geweest van de meeste der gebeurtenissen, en hetgeen wij uit de Divisiechroniek en van elders weten, niet met zijn berichten strijdt, verdient zijn verhaal vertrouwen' ²¹⁹). Ik zou willen zeggen: omdat hij zelf zegt ooggetuige te zijn geweest, wat niet bewezen kan worden, en omdat hij zaken beschrijft die in de Divisiechroniek ook hadden moeten voorkomen als ze waar waren, is wantrouwen tegenover zijn verhaal gerechtvaardigd.

Dan een ander facet uit de beschrijving van Simon van der Sluys: de verdeling van Schieland ²²⁰). Zowel hij als Jacob Lois in de Oude ware beschrijvinge van Schieland ²²¹) noemen een verdeling die hertog Philips van Bourgondië in 1436 in Rotterdam gemaakt zou hebben en waarbij geordonneerd werd dat Polderburg en Spieringshoek tot Schieland zouden behoren. Van der Houve vermeldt deze verdeling, die gemaakt werd naar aanleiding van de inhuldiging van de hertog als graaf van Holland en West-Friesland en bedoeld was om vast te stellen over welke steden, heerlijkheden en dorpen de grafelijke beden moesten worden omgeslagen. Adellijke huizen worden hierin niet genoemd. Deze komen wel voor in een verdeling uit 1635 ten behoeve van de heffingen om oorlogslasten te kunnen betalen. Zoals gezegd wordt Spieringshoek hierin genoemd, maar Polderburg niet ²²²).

Jacob Lois heeft met de door hem genoemde verdeling van 1436 niet erg consequent gehandeld. In zijn beschrijving van Schieland vermeldt hij de verdeling in de inleiding en beschrijft dan de grenzen van het gebied, die hij in het westen van de Maas langs de Schie tot de Doenkade laat lopen. Dan volgt een nota waarin de westelijke grens op grond van de verdeling van

1436 naar de Poldervaart wordt verlegd ²²³). Echter, als hij de sluizen van Schieland gaat opsommen, ontbreken de Vijfsluizen aan het eind van de Poldervaart, bij de ambachten ontbreekt Ketelambacht en bij de molens ontbreken de molens in de Oost- en Westabtspolders, in de Nieuwlandse en de 's-Gravelandse Polder ²²⁴).

Dan geeft hij een opsomming van de heerleycke slooten ofte stamhuysen: Bolgersteyn, Cralingen, Croosweyk, Cappelle, Hilgersbergh, Mathenesse, Spangen, Starrenburgh, van der Duyn in Sevenhuysen en Weena. Hierna komt de zin: 'Den hertogh Philip van Borgoniën hadde hier noch bygevoeght het huys Polderburgh en het huys Spieringshouck beyde gelegen aen de Poldervaert' ²²⁵). Na een beschrijving van de eerste tien kastelen en bijzonderheden over de erbij behorende families gaat Jacob Lois op een nieuw vel papier als volgt verder: 'Den hertogh Philip van Borgoniën heeft de stamhuysen van Polderburgh en van Spierinckhouck onder Schielant gestelt in den jaere 1436, als denselven hertogh tot Rotterdam de verdeelinghe maeckte, ende ordonneerde dat deese twee stamhuysen onder Schielant soudén behooren, daerom worden deese huysen hier bygestelt als volgt' ²²⁶).

Zowel Willem van der Sluys als Jacob Lois zeggen dat de aantekeningen van deze verdeling door Simon van der Sluys waren overgeschreven uit het memorieboek in het kabinet van hertog Karel ²²⁷). Jacob Lois verwijst hierbij naar Simon van der Sluys ²²⁸) maar opvallend is dat hij in deze kroniek, de Oude ware beschrijvinge van Schielandt, niet éénmaal de naam Willem van der Sluys noemt. Het steeds maar herhalen van de verdeling en van het toewijzen van Polderburg en Spieringshoek aan Schieland – wat dat dan ook moge betekenen – geeft de indruk alsof Jacob Lois het er bij zijn lezers wil inhameren. Desondanks zeggen moderne geschiedschrijvers van Delfland en Schieland niets over een 15de eeuwse grensverlegging ²²⁹).

Het onwaarschijnlijke beeld dat de Bourgondische hoveling en prelaat Simon van der Sluys een plaatselijk Rotterdams kroniekje zou hebben geschreven, de ongrijpbaarheid van pastoor Willem van der Sluys en zijn kroniek met historische onmogelijkheden en onjuistheden, het bestaan van een gedrukte kroniek van een tijdgenoot uit de Jonker Fransenoorlog en het fantasieelement in de verdeling van 1436, toegespitst op Spieringshoek en Polderburg, zijn mijn nadere motieven voor het toeschrijven

van Willem van der Sluys en zijn geschriften aan de intelligentie en vindingrijkheid van Jacob Lois.

De opmerking van Unger en Bezemer, dat het handschrift waarnaar Lois copieerde dichter bij het origineel staat dan andere door hen besproken afschriften, is dichter bij de waarheid dan zij bedoelden omdat er naar mijn gevoel nooit een ander origineel bestaan heeft dan het handschrift van Jacob Lois ²³⁰).

Hoewel er voor het schrijven van een namaak-kroniek geen andere reden behoeft te bestaan dan het plezier, de geestelijke inspanning en het gevoel van avontuur dat de schrijver er aan beleeft, is er voor Jacob Lois wel degelijk een zuiver zakelijke reden geweest. Namelijk het stuk grond aan de Poldervaert dat Eva van Minnebeeck bij haar huwelijk met hem in 1649 inbracht.

Een stuk land dat zeker waardevol is geweest anders zou Grietje Huygendr, Eva's grootmoeder en weduwe van de Rotterdamse houtkoper Pieter Pietersz du Bois, het in 1626 niet hebben gekocht en zou haar zoon Hugo Pietersz du Bois het niet hebben vastgehouden als huwelijksgift voor zijn nichtje Eva. Ook al had oom Hugo in 1633 wel problemen met de afwatering van het land omdat de bomen van zijn burens de wind van zijn molen wegingen ²³¹). Hoewel Hugo du Bois het land buiten- of boezemland noemt, wat inhoudt dat het 's winters bij hoog water onderloopt, heeft Jacob Lois het nooit als zodanig willen zien en waarschijnlijk ook nooit het stuk van zijn aange trouwde oom uit 1633 onder ogen gehad. Van voorjaar 1650 af is hij druk met verzoeken en verweerschriften aan dijkgraaf en hoogheemraden. Nadat een vroegere eigenaar, Jacob Gerritsz, in januari 1653 verklaarde dat het land altijd buiten- of boezemland was geweest ²³²), verschijnt het verweerschrift, waarin de kroniek van Willem van der Sluys wordt genoemd en het slot Polderburg een zodanige status aan zijn land moest geven dat het geen boezemland geweest kon zijn ²³³).

Het lijkt me heel goed mogelijk dat Jacob Lois als liefhebberij al een kroniek geschreven had, samengesteld uit wat hij in Rotterdamse archiefstukken en in zijn eigen boeken gevonden had, toen hij behoefte kreeg of de noodzaak voelde om Polderburg en Willem van der Sluys te creëren. Het verhaal van Simon van der Sluys over de kastelen in en om Rotterdam kan later zijn bedacht omdat hij hem, de oorspronkelijke schrijver over Polderburg, in zijn verweerschrift voor het hoogheemraadschap

niet noemt. Het uittreksel uit de kroniek, dat hij onder letter H als bijlage bij zijn verweerschrift had gevoegd, is jammer genoeg niet in het dossier ²³⁴).

Nog enkele opmerkingen over de relatie van Jacob Lois tot zijn echte en gefantaseerde hoofdpersonen. Hij kan op Simon van der Sluys attent zijn gemaakt door de aantekening in het Oud-Memoriael van Schepenen over het pondgeld van de vis of door zijn vermelding als erfgenaam van Jan de Witte in de sententie van het Hof van Holland. Hij kan geweten hebben dat mr. Simon in 1499 was overleden, waardoor de benoeming van een gefantaseerde neef in 1500 tot pastoor van de St. Laurenskerk geen moeilijkheden behoefde te veroorzaken. Temeer daar hij in de kerk de grafsteen kan hebben gezien van de daar in 1498 begraven priester ²³⁵).

De relatie Jacob Lois – Willem van der Sluys – kapelaan in de St. Sebastiaanskapel zou de volgende kunnen zijn. In deze in 1911 afgebroken kapel, ook wel het Schotse kerkje genoemd, die tot 1582 de kapel van de handboogschutters was, daarna tot 1627 turfopslagplaats, van 1627-1631 aan de Waalse gemeente werd toegewezen en van 1635-1657 weer door deze gemeente werd gebruikt en aanzienlijk vergroot ²³⁶), bevond zich een grafsteen met als inscriptie: 'Hier leyt begraven Janneken Balemans de huisvrouw van Guilliam van der Sluys, gestorven den 25 September 1647 en hun dochter Marya van der Sluys gestorven den 30en November 1651' ²³⁷). De keuze van de naam Willem van der Sluys kan Jacob Lois zijn ingegeven door het zien van deze grafsteen, die al in de juist in die jaren als Waalse kerk gebruikte Sint Sebastiaanskapel lag vóór 1653, het jaar waarin de kroniekschrijver Willem van der Sluys voor het eerst wordt genoemd. Hij kan ook Guilliam van der Sluys zelf hebben gekend, die een tegelbakker in Rotterdam was ²³⁸).

Tenslotte de relatie van Jacob Lois tot de naam Polderburg. Uit de hoofdstukken over de abdij van Egmond en het gebruik van het woord polder in ons land heb ik al geconcludeerd dat in de Ketel, waar Polderburg ligt, het woord polre in de 12de eeuw voor het eerst werd gebruikt en eind 13de eeuw het huis van de abt van Egmond stond dat Polre heette. Mij dunk het woord polre was hier zo een beladen woord, dat het een naam werd. In 1288 heette het huis zo; zeker sedert 1414 heette de vaart Polrevairt. Integenstelling tot wat Simon en Willem van der Sluys beweren, heeft het hoekje land dat nu Polderenburg heet nooit

aan de familie van Wassenauer behoord, maar was het nog in 1553 eigendom van de abdij van Egmond, zoals uit de tekening van Coenraet Oelenz blijkt ²³⁹). En het zal eigendom van de abdij zijn gebleven tot de confiscatie van de abdijgoederen in 1578 ²⁴⁰). De naam polder is er niet alleen tot aan de confiscatie een traditie gebleven; als de Kleyne Polder wordt het een paar jaar later genoemd door Philips van Ligne wanneer het land eigendom blijkt te zijn van leden van twee belangrijke, katholieke Delftse poortersfamilies, Jan Sasboutsz en Maria Duyst van Voorhout, waarna het steeds als kleine polder in handen komt van Sasbouts Jans en de juffers Catharine en Johanna Duyst van Voorhout, vervolgens van Jan Pieter te Souteveen, van Jacob Gerritsz, van Grietje Huygendr en via Eva van Minnebeeck van Jacob Lois ²⁴¹). Wat was logischer dan op een stuk land dat Kleine Polder heette, dat lag aan Poldervaart en Polderwetering een kasteel te creëren dat Polderburg heette?

Zoals uit het verloop van het proces met dijkgraaf en hoogheemraden blijkt, heeft het beroep op de voormalige adellijke status van zijn grond Jacob Lois niet veel geholpen ²⁴²), maar misschien heeft hij er als zakenman wel van geprofiteerd. Hij heeft de verwickelingen met het hoogheemraadschap tot begin 1656 volgehouden, daarna zijn er geen stukken meer van hem in het dossier Polderenburg van het hoogheemraadschap. Naar hij zelf zegt, heeft hij in 1656 de grond verkocht aan Willem Nieupoort, gewezen ambassadeur in Engeland, rentmeester van de Rekenkamer van Holland en pensionaris van Schiedam ²⁴³). Deze, tot zijn val in 1672, zeer invloedrijke politicus ²⁴⁴), heeft zeker waarde gehecht aan de roemruchte voorgeschiedenis van zijn nieuwe bezit. Immers ook hij krijgt moeilijkheden met dijkgraaf en hoogheemraden, maar spreekt nooit over de Kleine Polder, altijd over Polderburg ²⁴⁵). Het zou me niets verbazen als Jacob Lois er daardoor een goede prijs voor heeft gemaakt.

Aan het begin van deze eeuw werd Polderenburg door Teixeira de Mattos als volgt beschreven ²⁴⁶):

'Het driehoekig perceel land genaamd Polderenburg, groot ongeveer 5 H.A., gelegen langs den noordwestelijken polder-rand bij het punt van vereeniging van de Polderwetering met de Poldervaart, was vroeger van de polder gescheiden door een boezemsloot en werd door een eigen windmolentje bemalen. Toen in 1903 de boezemsloot gedempt werd, werd bedoeld land, bij tot wederopzeggens verleende vergunning, in

bemaling opgenomen bij den polder tegen betaling van het dubbele van den gewonen polderomslag. De afwatering geschiedt door een schuifduiker in de waterkeering en mag alleen plaats hebben wanneer het water in den Westabtpolder onder peil staat en de molen maalvaardig is'.

Polderburg, inmiddels Polderenburg geworden, is dus tot 1903 een zelfstandig klein poldertje gebleven, ingeklemd tussen de twee grote polders: Westabtpolder en Oostabtpolder.

Exact denkende schrijvers zoals Teixeira de Mattos negeren de legende van het kasteel, maar in 1918 was er nog een romanticus die het een beschrijving waard achtte ²⁴⁷) en in 1968 werden er, hoewel zeer kritisch, enkele regels aan gewijd in het eerste deel van de 'Rotterdam Papers' ²⁴⁸). Vanuit het oogpunt van kastelen-geschiedenis uiteraard.

De 17de-eeuwer Lois, die na de vrede van Münster schreef, was burger van een nog niet zo lang officieel onafhankelijke, zeer welvarende republiek. Ik kan me voorstellen, dat een kasteel en dan natuurlijk het kasteel van een Hoeks edelman – de kleine zelfstandige vechtend tegen een centraal bestuur – hem aansprak. Lofzangen op abdijgoederen zullen in zijn tijd zeker niet tot de goede toon hebben behoord. Het lijkt me zelfs heel goed mogelijk dat de abdij van Egmond in en om Rotterdam al helemaal vergeten was. Het enorme tiendenbezit was niet ten goede gekomen aan de stad maar aan de Leidse universiteit ²⁴⁹). Nog geen eeuw na de reformatie deed ridder-roem het als status-verhogende factor beslist beter dan een klooster-verleden.

Zo kon een fantasie-kasteel zich, zij het niet erg nadrukkelijk, handhaven tot in onze tijd en zelfs enige archeologische aandacht op papier krijgen ²⁵⁰). Toch zou enig vakkundig graafwerk misschien nog een paar stenen tevoorschijn kunnen halen op de plaats waar Leendert Dircksz Stolck in of voor 1666 al verscheyde oude moppsteen en uit de grond had gehaald ²⁵¹). Misschien zou dan ook het bewijs gevonden kunnen worden voor de slotconclusie van mijn betoog: het abtshuis Polre in Ketel, genoemd in 1288 ²⁵²), lag op het stuk grond dat nog in 1553 ²⁵³) eigendom van de abt van Egmond was en waarvoor in 1653 de naam Polderburg werd gecreëerd ²⁵⁴), die als Polderenburg vandaag nog aan dit stuk land is gehecht.

AFKORTINGEN

- ARA : Algemeen Rijksarchief, 's-Gravenhage.
- vdBergh OHZ I en II : Oorkondenboek van Holland en Zeeland, uitgegeven vanwege de Kon. Akademie van Wetenschappen, Eerste afd. Tot het einde van het Hollandsche Huis, bewerkt door Mr. L. Ph. C. van den Bergh, Eerste Deel Amsterdam/'s-Gravenhage 1866. Tweede Deel Amsterdam/'s-Gravenhage 1873.
- Hof : De abdij van Egmond van de aanvang tot 1573 door J. Hof, monnik van Egmond, 's-Gravenhage/Haarlem 1973 (Hollandse Studiën 5, uitg. van de Histor. Ver. v. Zuid-Holland en de Stichting Contactcentr. v. region. en plaats. geschied. beoef. in N.- en Z.-Holland).
- Koch OHZ I : Dr. A. C. F. Koch, Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299, deel I Eind van de 7e eeuw tot 1222, 's-Gravenhage 1970.
- Meilink A. E. : Het archief van de abdij van Egmond, door dr. P. A. Meilink, Ministerie van O. K. en W., 's-Gravenhage 1951, 3 delen.
- Oppermann F. E. : Fontes Egmundenses, uitgegeven door O. Oppermann (Werken uitgeg. door het Histor. Genootsch. (gevestigd te Utrecht) 3e serie no. 61.) Utrecht 1933.

NOTEN

1) t Hooge Heemraedschap van Delflant met alle desselfs Deelen, op Voetmaet in zijn geheel: en in de Volgende Vijfentwintich Stucken naukeuriger Kaert gebracht A° MDCCXII

Volgens Ordre Door Kruikius

Dus Verhelderd A° 1750

(Volgens Mr. Dr. Th. F. J. A. Dolk, Geschiedenis van het Hoogheemraedschap Delfland, 's-Gravenhage 1939, p. XXI, is dit de zgn. 'kleine kaart', bewerkt door David Coster o.a. door weglating van talloze perceelscheidingen.)

De woorden Polderenburch en Buyte Kerklaen ontbreken.

O.a. in archief Hoogheemraedschap Delfland, Delft; Rotterdamsch Leeskabinet, Rotterdam.

2) t Hooge Heemraedschap van Delflant met alle de Steden, Dorpen, Ambachten, Litmaten, Polders, Blocken, Gehugten, Buerten, Hofsteden, Woningen, Boomgaerden, Tuynen, Velden, Sluyzen,

Vaerten, Vlieten, Stranden, Duynen, Dycken, Wegen, Kaden, Molens, Bruggen, Meeren, Dobbens, Wateringen etc. daer in Gelegen op Voetmaet in Kaert gebracht A° MDCCXII

Volgens Ordre van de WelEdele Heeren Dykgraef en Hooge Heemraden van Delftlant Gemeten en in Kaerte gebracht Door (de Geadmitteerde Lantmeters) Nicol. en Jac. Kruikius

(Atlas schaal 1:10.000, tekst voorkomend op het 'Vijfentwintichste Stuk'.)

t Hooge Heemraedschap van Delflant met alle desselfs Deelen, op Voetmaet in zijn geheel: en in de Volgende Vijfentwintich Stucken naukeuriger in Kaert gebracht A° MDCCXII

Volgens Ordre door Kruikius

(Verzamelblad in atlas, gedetailleerde perceelscheidingen.)

Polderenburch komt voor op het 'Drieentwintichste Stuk', S 51° 57 min.

Aantekening op het 'Vierentwintichste Stuk':

'Tien Duyzent Roeden op deze Kaerte maken de Lengte van Een Delflantsche Roeden'

O.a. in archief Hoogheemraedschap Delfland, Delft; Gemeente Archief, Delft, Rotterdamsch Leeskabinet Rotterdam.

3) Stad Leidens Universiteits Tiende Blokken in Delfland en Schieland die volgens Ordre van de Edl. Achtbaare Heeren de Heeren Curateuren der Universiteit en Burgemeesteren van Leiden door de onderschreeven Landmeeters in de Jaaren 1700, 1701, 2 en 1703 van Stuk tot Stuk zijn gemeeten, gearteert en uitgerekent zijn deeze (volgt opsomming van 15 namen - 1) zijnde in t geheel dertig Blokken tezamen groot (6169/41½-753/5)

Nicolaas & Jacob Kruikius, bij den Hoove van Holland geadmitteerde Landmet:

ARA, Den Haag.

4) St. Barbaraklooster, Delft. Kaartboek van alle landerijen die het klooster in de verschillende ambachten bezat, vervaardigd door Coenraet Oelenz., gezworen landmeter. 1553.

ARA, Den Haag, Delftse Statenkloosters, inv. no. 26, fol. 16.

5) Hof, p. 164.

6) Hof, p. 166; Robert Fruin's Verspreide Geschriften, dl. VII, 's-Gravenhage 1903, Over de Leidsche Universiteit II (1886). p. 402. Fruin noemt als datum 21 augustus 1581, Hof daarentegen 21 november 1578.

7) Meilink, A. E., Inleiding p. 99.

8) Meilink, A. E. inv. no. 3, sub a).

9) A. W. Byvanck, Het evangeliarium van Egmond in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage. Bulletin v. d. Ned. Oudheidk. Bond, Tweede serie, juni 1920, 13e jrg. no. 1-2, p. 10-32.

10) Meilink, A. E., inv. no. 3, N.B.

11) Oppermann, F. E., p. 63 regel 34-37.

12) Meilink, A. E., inv. no. 3, sub b) 2e.

13) Oppermann, F. E., p. 70 regel 5-7.

14) ARA, arch. Egmond inv. no. 3; Oppermann F. E., p. 35* en 66 regel 2. C. Hoek wees mij erop dat het afgeschreven Cartularium ontleend is aan een ouder cartularium dat Liber Sancti Adalberti

werd genoemd. Hij maant tot voorzichtigheid omdat het thans bekende gravenregister sterk door aanvullingen zou zijn uitgebreid.

15) Koch, OHZ I, no. 88, p. 169-185; id. p. 182 regel 1-3.

16) ARA, arch. Egmond inv. no. 719; Koch, OHZ I, no. 152, p. 287-291; id. p. 290 regel 25 en 30-32.

17) Koch, OHZ I, no. 84 (1063) p. 156-161; id. no. 86 (1064) p. 164-167; id. no. 87 (1076) p. 168-169; id. no. 125 (1147) p. 249-250.

18) Koch, OHZ I, no. 139/140 (1156) p. 266-270.

19) Koch, OHZ I, no. 2 (726—727) p. 2-6; id. p. 5 regel 21-24.

20) Koch, OHZ I, no. 152 (1162) p. 291, regel 11-12.

21) Oppermann, F. E. p. 91 regel 13-19.

22) Oorspronkelijk handschrift: Codex Cottonianus Toberius C XI in British Museum, Londen; Oppermann, F. E., p. 113-208.

23) Oppermann, F. E., p. 149 regel 4-6.

24) Oppermann, F. E., p. 169 regel 17-34.

25) Dr. A. Verhulst, Historische geografie van de Vlaamse kustvlakte tot omstreeks 1200. Bijdr. v. d. Geschied. d. Nederlanden, 14e deel, 1960, p. 29.

26) 1122: vdBergh OHZ I, no. 110; Koch OHZ I, no. 105.

1148: vdBergh OHZ I no. 128 (door Koch niet opgenomen).

1155: vdBergh OHZ I, no. 132 (door Koch niet opgenomen).

1156: vdBergh OHZ I, no. 135; Koch OHZ I, no. 137, tekst onvolledig.

1165: vdBergh OHZ I, no. 145; Koch OHZ I, no. 158.

27) Oppermann, F. E., p. 169 regel 6-16.

28) vdBergh OHZ II, no. 110 (1264).

29) Meilink, A. E., inv. no. 734, reg. nos. 1435-1437a.

30) M. Schönfeld, Sacrum nemus Batavorum, Tijdschr. v. Ned. Taal en Letterk., 61e deel, Leiden 1942, p. 241-245.

C. Hoek wees mij er evenwel op dat niet bewezen is dat er tussen de Romeinse en Frankische tijd een continue bewoning geweest is voor het gebied van Ketel.

31) C. Hoek, Oudheidk. bodemonderz. te Rotterdam en omgeving in 1968, in: Rott. Jb. 1969, Kethel, p. 89-93.

32) Mr. Dr. J. P. Winsemius, De Zeven Ambachten en het Hoogheemraadschap van Delfland, Delft 1962, p. 29.

33) Dr. I. H. Gosses. De vorming van het graafschap Holland. Bijdr. v. Vad. Geschied. en Oudheidk., 5e reeks, 2e deel, 1915, p. 293-294, nt. 7.

34) idem, p. 297.

35) Geschiedk. Atlas van Nederland, Eerste Deel, Begin-1561. 's-Gravenhage 1913-1932. Kaart V: Holland, Zeeland en Westfriesland in 1300, blad V, schaal 1:50.000, II: Delflant en Tusschen Schie ende Goude.

Tekst bij kaart V door Dr. A. A. Beekman, II: Holland ten Zuiden van het IJ. 's-Gravenhage 1920, p. 38 noot 3.

36) idem, p. 32.

37) C. Hoek, Oudheidk. bodemonderz. te Rotterdam en omgeving in 1963, in: Rott. Jb. 1964, Kethel p. 119-120.

38) Franck's Etymologisch Woordenb. der Ned. Taal, 2e dr. door Dr. N. van Wijk, 's-Gravenhage 1912, onveranderde herdruk 1929, p.

617; Woordenboek der Ned. Taal, 14e deel, bewerkt door J. A. N. Knuttel, 's-Gravenhage/Leiden 1936, kolom 1773.

39) Winsemius, als noot 32, p. 23 en 27-29.

40) Mr. Dr. Th. F. J. A. Dolk, Geschiedenis van het Hoogheemraadschap Delfland, 's-Gravenhage 1939, p. 538.

41) Beekman, als noot 35, p. 31.

42) Winsemius, als noot 32, p. 30.

43) Hoek, als noot 37, 1962, Rott. Jb. 1963, p. 112-113 en 1963, in: Rott. Jb. 1964, p. 119.

44) Oppermann, F. E., p. 92 regel 9-12.

45) als boven, p. 75 regel 25.

46) Meilink, A. E., inv. no. 1, fol. 71vo en no. 3, fol. 49vo, reg.no. 107.

47) Dr. ir. W. J. van Liere, De bodemgesteldheid van het Westland, 1948, krt 1, Prehistorische en vroeg middeleeuwse bewoning.

48) Bronnen voor de geschiedenis der abdij Rijnsburg uitgegeven door Maria Hüffer, 's-Gravenhage 1951, deel I, 1, p. 74, reg. 158.

49) Meilink, A. E., inv.no. 489, reg.no. 584.

50) als boven, inv.no. 490, reg.no. 1543.

51) Meilink, A. E., inv.no. 1.

52) Meilink, A. E., inv.no. 3 N.B.

53) Meilink, A. E., inv.no. 3, fol. 45vo, reg.no. 85.

54) Hof, p. 441 en noot 91a: archief Egmond inv.no. I, fol. 72; C. Hoek, Rotterdam en omgeving aan het einde van de middeleeuwen, Roterodamum no. 28, 1972. p. 20.

55) als boven.

56) M. van der Kooy, De Hof te Schie, in Holland, reg.-hist. tijdschrift, 4e jrg., no. 2, april 1972, p. 39-42.

57) A. A. Beekman, Het Dijk- en Waterschapsrecht in Nederland vóór 1795, 2e deel, Den Haag 1907, p. 1309.

58) Woordenboek der Nederlandse Taal, 12e deel, 2e stuk, 1949, kolom 3085.

59) Meilink, A. E., inv.no. 892, reg.no. 403.

60) Beekman, als noot 57, p. 1310-1311.

61) Mr. L. Ph. C. van den Bergh, Oorkondenboek van Holland en Zeeland, deel I en II, Amsterdam/'s-Gravenhage 1866 en 1873; James de Fremery, idem, Supplement, Den Haag 1901.

62) Egmond, Castricum, Bergen: Oppermann F.E. p. 26 regel 31 (1091-1121); vdBergh OHZ I no. 151 (1175); Oppermann F.E. p. 243 regel 7 (1212-1214); idem p. 248 regel 16 (1215); idem p. 85 regel 13-14 (1206-1226); vdBergh OHZ I no. 579 (1252); idem OHZ II no. 226 (1272); idem Nal. no. 63 (1280); idem OHZ II no. 641 (1288); idem no. 837 (1293).

63) Hargen, Schagen, Groet/Petten, West-Friesland: vdBergh OHZ I no. 327 (1231); idem no. 533 (1250); idem no. 541 (1251); idem OHZ II no. 118 (1264); idem no. 649 (1289); idem no. 650 (1289); idem no. 660 (1289); idem no. 779 (1291); idem no. 671 (1289); idem no. 876 (1294); idem no. 877 (1294); idem no. 1048 (1298); idem no. 1098 (1299).

64) Zwammerdam: vdBergh OHZ I no. 145 (1165); idem no. 294 (1226).

- 65) Spaarndam, Amstelland: Oppermann F.E. p. 200 regel 25 (1204); vdBergh OHZ I no. 621 (1255); idem OHZ II no. 583 (1286).
- 66) Oppermann F.E. p. 61-94.
- 67) als boven p. 96 noot 9.
- 68) vdBergh OHZ I no. 292 (1215) en no. 325 (1231).
- 69) als boven no. 406 (1244).
- 70) Hof p. 487-495 (heiligenkalenders); idem p. 442 (betaaldagen).
- 71) Oppermann F.E. p. 64 regel 36-40 en p. 65 regel 1-10; idem p. 72 regel 22-28.
- 72) als boven p. 72 regel 1.
- 73) Dr. M. K. Elisabeth Gottschalk, Stormvloeden en rivieroverstromingen in Nederland, I de periode vóór 1400, Assen 1971, p. 118.
- 74) als boven, Historische Geografie van Westelijk Zeeuws-Vlaanderen, I tot de Elisabethsvloed van 1404, Assen 1955, p. 22; Prof. Dr. A. Verhulst, Het Landschap in Vlaanderen in historisch perspectief, Antwerpen 1964, p. 21.
- 75) Gottschalk als boven, p. 112 e.v.
- 76) Verhulst als noot 74, p. 22-27 en 33-37.
- 77) vdBergh OHZ I no. 266.
- 78) v.d.Berg OHZ II no. 46.
- 79) als boven no. 116.
- 80) Verhulst als noot 74, p. 39.
- 81) vdBergh OHZ I no. 127.
- 82) als boven no. 135.
- 83) Oppermann F.E. p. 26 regel 31.
- 84) Hof p. 36.
- 85) vdBergh OHZ II no. 422.
- 86) Winsemius, als noot 32, p. 100.
- 87) Gottschalk, als noot 73, p. 229-230.
- 88) Robert Fruin's Verspreide Geschriften, deel VI, 's-Gravenhage 1902, p. 23-24.
- 89) Dolk, als noot 40, p. 8.
- 90) Winsemius, als noot 32.
- 91) Jhr. mr. C. J. van Doorn, Over het ontstaan van het hoogheemraadschap Schieland, in: Zuid-Holl. Studiën, deel IX, 1961, p. 138.
- 92) Jhr. mr. D. van Doorn, Het charter van Floris V van 1273, in: Gedenkschrift uitgeg. t.g.v. het 700-jarig bestaan van het hoogheemraadschap van Schieland (Rotterdam, 1973), p. 14-16.
- 93) zoals ikzelf als eigenaar van een flat in Oud-Mathenesse.
- 94) vdBergh OHZ II no. 116.
- 95) Dolk, als noot 40, p. 537-538; C. Hoek, Het graven van de Poldervaart, in: Holland, reg.-hist. tijdschr., 3e jrg. no. 1, febr. 1971, p. 13-23.
- 96) Lijst der aardrijkskundige namen van Nederland, uitgeg. door het Kon. Ned. Aardrijkskundig Genootschap, 1936, p. 343 1e kolom.
- 97) J. H. W. Unger en mr. W. Bezemer, Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam, II, Rotterdam 1895, pp. 22, 400 en 609; Coenraet Oelenz., als noot 4.
- 98) als noot 96, p. 344 1e kolom.
- 99) A. J. van der Aa, Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden, deel IX, P-R, Gorinchem 1847, p. 226.

- 100) Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam, uitgegeven op last van het gemeentebestuur,
 I. De regeering van Rotterdam 1328-1892, bewerkt door J. H. W. Unger Archivaris der gemeente, Rotterdam 1892;
 II. De oudste kronieken en beschrijvingen van Rotterdam en Schieland, bewerkt door J. H. W. Unger en mr. W. Bezemer, Archivaris en Adjunct-archivaris der gemeente, Rotterdam 1895;
 III. De oudste stadsrekeningen van Rotterdam, bewerkt door J. H. W. Unger en mr. W. Bezemer, als boven, Rotterdam 1899;
 IV. Regestenlijst voor Rotterdam en Schieland tot in 1425, door J. H. W. Unger, in leven Archivaris der gemeente, Rotterdam 1907;
 V. De vroedschap van Rotterdam 1572-1795 door mr. E. A. Engelbrecht naar aantekeningen van wijlen W. J. L. Poelmans, Rotterdam 1973.
- 101) Bronnen II, als boven, p. 11 en 22; p. 119-120; p. 400-401; p. 608-611.
- 102) Gedenkschrift Schieland, als noot 92, p. 169.
- 103) Geschiedenis van Schiedam door drs. G. van der Feijst, Schiedam, 1975, p. 236.
- 104) Dolk, als noot 40, p. 717.
- 105) Oud-archief Hoogheemraadschap Delfland inv.no. 3510/48: notarisprotocol dd. 1 nov. 1966, gepubliceerd door M. G. Wildeman in Geneal. en Herald. Bladen, 1e jaarg., 1906, p. 381-382.
- 105a) De spelling is inderdaad Sciepolre (schr. med. ARA 29.11.1977, ref. 401).
- 106) Hoek, als noot 95, p. 22.
- 107) C. Hoek, Oudheidkundig bodemonderzoek te Rotterdam en omgeving in 1970, in: Rott. Jb. 1971, Kethel, p. 126.
- 108) Meilink A. E., inv.no. 490, reg.no. 1543.
- 109) Geschiedenis en Genealogie van het geslacht Van Wasse-naer, alsmede aantekeningen omtrent de aan hen verwante familiën door H. G. A. Obreen in: De Wapenheraut, Maandbl. gewijd aan geschiedenis, wapen- en oudheidk., 1899 pp. 225-232, 253-256; 1900 pp. 1-4, 61-64, 173-176; 1901 pp. 10, 87-88.
- 110) als boven, 1901, p. 88, noot 1.
- 111) H. G. A. Obreen, Geschiedenis van het geslacht van Wasse-naer, Leiden 1903, p. 52, noot 2.
- 112) De nalatenschap van een kunstliefhebber uit de 17e eeuw, in: Algemeen Nederlandsch Familieblad, Orgaan van de Ver. het Ned. Familie Archief, Rotterdam, Bureau Groenendaal no. 31, 1883 no. 1 p. 2; no. 2 p. 2-4; no. 3 p. 2; no. 5 p. 4-5; no. 9 p. 3-5.
- 113) Meilink, A. E. inv.no. 162, reg.no. 1382 (1510); inv.no. 514, reg.no. 1434 (1527); inv.no. 734, reg.nos. 1435-1437a (1527/28); inv. no. 478, reg.no. 1443 (1529); inv.no. 835, reg.no. 1494 N.B. (1539).
- 114) Dr. P. A. Meilink, Archieven van de Staten van Holland en de hen opgevolgde gewestelijke besturen, 1e deel, Archieven van de Staten van Holland vóór 1572, 's-Gravenhage 1929, inv.no. 2192, reg.no. 295 (1513).
- 115) Inventaris van het archief van het Kapittel ten Dom door K. Heeringa, Rijksarchivaris, Utrecht 1929, p. 426, no. 3459 (1533).
- 116) Dr. S. W. A. Drossaers, De archieven van de Delftsche Sta-

tenkloosters, 1917, Het fraterhuis St. Hieronymus' Dal, p. 323-324; inv.no. 27, reg.no. 99 (1551).

117) Iets over de scholastie in Den Haag uit de jaren 1536-1539 door A. J. Servaas van Rooijen in: Bijdr. v. d. Geschiedenis v. h. Bisdom van Haarlem, 24e deel, 1899, p. 444.

118) Het huis te Spieringshoek door C. Hoek, in: Rott. Jb. 1963, p. 232.

119) Meilink A. E. inv.no. 734, reg.nos. 1435-1437a.

120) als noot 118.

121) Bronnen II, als noot 100, p. 3.

122) Hüffer, Rijnsburg, zie noot 48, 1e deel, 1e stuk, reg.nos. 853 (1462), 862 (1463), 879 (1466), 889 (1468/69/70), 890 (1470), 961 (1483), 1047 (1499); 1e deel, 2e stuk p. 879 en 1028.

123) Bronnen II, als noot 100, p. 9.

124) P. D. Kuyl, Gheel vermaerd door den eerdienst der heilige Dimphna, Antwerpen 1863, p. 32, volgens schr. mededeling dd. 6.2.76 van M. H. Koyen, archivaris van de Norbertijnenabdij Tongerlo.

125) Naamlijst van Geestelijken en Priesters te Rotterdam geboren, Handschriftenverzameling Gem. Archiefdienst Rotterdam, cat. no. 3542.

126) Bronnen II, zie noot 100, p. 8.

127) als boven, p. 56-57.

128) als boven, p. 61.

129) als boven, p. 48.

130) De oudste Rotterdamsche Kronieken, door mr. S. Muller Hzn, in: Rott. Jb. 1892, p. 19.

131) Bronnen II, zie noot 100, p. 58.

132) als boven, p. 549.

133) als boven, p. 547.

134) als boven, p. 389-390.

135) als boven, p. 391-494.

136) als boven, p. 400.

137) als boven, p. 388.

138) Inventaris van het oud-archief van het Hoogheemraadschap Delfland, 1319-1853, 's-Gravenhage 1940.

139) Oud-archief van het Hoogheemraadschap Delfland inv.no. 3510/19, ingevouwen in 19, 22 en 31.

140) als boven, inv.no. 3510/28-2e stuk.

141) als boven, inv.no. 3510/23.

142) als boven, inv.no. 3510/24.

143) als boven, inv.no. 3510/22.

144) als boven, inv.no. 3510/1.

145) Bronnen V, als noot 100, p. 159.

146) als noot 145.

147) als noot 139, inv.no. 3510/3.

148) als boven, inv.no. 3510/2-43.

149) als boven, inv.no. 3510/24.

150) als boven, inv.no. 3510/25.

151) als boven, inv.no. 3510/26.

152) als boven, inv.no. 3510/27.

153) als boven, inv.no. 3510/6.

- 154) Bronnen II, als noot 100, p. 400.
- 155) Cronycke ofte korte waere beschryvinge der stad Rotterdam, beschreeven door S. Lois, En beginnende van den Jaere 1270 tot den Jaere 1671: Verrykt met de voornaemste hantvesten en privilegiën, door de graven van Holland in der tyd aen deese Stad gegeven, en wyders voorsien met authentieke stukken en contracten, specterende tot de Oudheid, Rechten en Gerechtigheden dier selve Stad. Nooit voorheen gedrukt. By: in 's-Gravenhage Ottho en Pieter van Thol. Te Delft Caspar van Graauwenhaan. M.DCC.XLVI.
- 156) A. J. van der Aa, Biographisch Woordenboek der Nederlanden, 7e deel, 1862, p. 176.
- 157) als noot 112, no. 1, p. 2.
- 158) K. L. Schamp, Verdwenen kasteelen in en om Rotterdam, VII. Polderburg, in: Buiten, 1918, 26 oktober, p. 513-514.
- 159) W. J. L. Poelmans, De eerste kalandermolen in Rotterdam, in: Rott. Jb. 1921, p. 116-118.
- 160) D. Hannema, Een teekening van Jacob Lois, in: Rott. Jb. 1933, p. 128.
- 161) De Gemeenelandshuizen van Schieland door Dr. E. Wiersum, Archivaris van het Hoogheemraadschap Schieland, Rotterdam 1947, p. 12.
- 162) Jhr. Mr. D. van Doorn, De zetel van het Hoogheemraadschap, in: Gedenkschrift t.g.v. het 700-jarig bestaan van het Hoogheemraadschap Schieland, Rotterdam 1973, p. 51.
- 163) Oud-archief Hoogheemraadschap Delfland, inv.no. 3510/3.
- 164) Gem. Archiefdienst Rotterdam, Handschriftenverzameling cat.no. 2726, 14/18 april 1163.
- 165) Bronnen I, als noot 100, p. 125-127, 129-130, 132-133, 135-136, 138-139, 140-141, 143.
- 166) Octrooien voor uitvindingen in de Nederlanden uit de 16e-18e eeuw. ... door G. Doorman, 's-Gravenhage 1940, p. 238-239, 30-3-1669, fol. 138, G. 497.
- 167) als noot 159, p. 117-119.
- 168) Bronnen II, als noot 100, p. 616.
- 169) als boven, p. 618.
- 170) als noot 112, no. 2, p. 2, no. 3, p. 4 en no. 5, p. 4.
- 171) Oud-archief Hoogheemraadschap Delfland, inv.no. 3510/3 en
- 172) als boven, inv.no. 3510/38 en 39; idem 3510/43.
- 173) Bronnen II, als noot 100, p. 610.
- 174) als noot 112.
- 175) als noot 159, p. 122.
- 176) Oud-archief Hoogheemraadschap Delfland, inv.no. 3510/21.
- 177) als boven, inv.no. 3510/30; idem 3510/20 en 40.
- 178) als boven, inv.no. 3510/23, 22, 24 en 28-2e stuk.
- 179) als boven, inv.no. 3510/27.
- 180) als boven, inv.no. 3510/28-1e stuk.
- 181) als boven, inv.no. 3510/33, 34 en 42.
- 182) als boven, inv.no. 3510/49.
- 183) als boven, inv.no. 3510/48.
- 184) als boven, inv.no. 3510/46 en 47.
- 185) als boven, inv.no. 3510/44.

- 186) Bronnen II, zie noot 100, p. 8.
- 187) Gem. Archiefdienst Rotterdam, Sententie van den Hove van Holland dd. 7-12-1504 (copie).
- 188) Het slot Bulgersteyn en zijn eigenaren, door dr. H. C. H. Moquette, in: Rott. Jb. 1918, p. 97.
- 189) Hüffer, Rijnsburg, zie noot 48, reg.nos. 853 (1462), 862 (1463), 879 (1466), 889 (1468-70), 890 (1470), 1961 (1483), 1047 (1499).
- 190) als boven reg.no. 853 (1462); Bronnen II, zie noot 100, p. 61.
- 191) Grand Larousse Encyclopédique, deel 2 (1960), p. 885.
- 192) zie noot 188, p. 87-89.
- 193) Inventaris van het archief van het Kapittel ten Dom door Dr. K. Heeringa, Utrecht 1929, no. 2434.
- 194) Kroniek v. h. Histor. Genootsch. te Utrecht, 2. jrg., 1846; Archieven der vijf Kapittelen te Utrecht; afschriften van oorspr. brieven door A. M. C. van Asch van Wijck; medegedeeld in de 16. vergadering, 5 sept. 1846, p. 116.
- 195) De oudste Rotterdamsche Kronieken, door mr. S. Muller Hzn, in: Rott. Jb. 1892, p. 3.
- 196) als boven.
- 197) Bronnen II, zie noot 100, p. 58.
- 198) als boven, p. 61.
- 199) Gem. Archiefdienst Rotterdam, mededeling dd. 23.1.76 van de heer J. C. Okkema; Het Archief van Kerkmeesters en Gecommitteerden tot de zaken der Ned. Herv. Gemeente te Rotterdam, door dr. H. C. H. Moquette, Rotterdam 1924, p. 60, no. 493-494.
- 200) Graftschriften uit de Groote Kerk door dr. E. Wiersum, in: Rott. Jb. 1917, p. 3; zie ook: Gem. Archiefdienst Rotterdam, Handschriftenverzameling cat.no. 260: Opschriften van de graftschriften in het koor en de trans van de Groote Kerk, c. 1900.
- 201) Informacie up den staet faculteyt ende gelegentheyt van de steden en dorpen van Hollant ende Vrieslant om daerna te reguleren de nyeuwe schiltale gedaen in den jaere MDXIV, Leiden 1866 met voorbericht door R. Fruin, p. 467-468.
- 202) Hof, p. 144, 348-349.
- 203) Bronnen II, zie noot 100, p. 56.
- 204) als boven, p. 125.
- 205) zie noot 118.
- 206) Bronnen II, zie noot 100, p. 23 resp. 119.
- 207) Hoekse en Kabeljauwse twisten, door dr. H. P. H. Jansen, Fibulareeks no. 17, Bussum 1966, p. 83.
- 208) zie noot 109, 1900, p. 64.
- 209) Hüffer, Rijnsburg, zie noot 48, reg.no. 158.
- 210) D'oude Chronijcke ende Historien Van Holland (met West-Vriesland) van Zeeland ende van Utrecht; Van nieuws oversien, vermeerdert, verbeterd ende verciert met eenighe Gheslachtregisteren ende Genealogyen der voornaemster Edelen, midtsgaders Steden, Dorpen, Heeren-Huysen, ende andere beschrijvinghen van Hollandt; Voor desen noyt alsoo ghedruckt gheweest; Door W. van Gouthoeven; Beginnende van den Jare onses Heeren 449, tot dit teghenwoordigh Jaer 1620. Tot Dordrecht, Ghedruckt by Peeter Verhagen, 1620.

211) Die Chronycke van Hollant, Zeelant ende van Vrieslandt. Beginnende van Adams tijden tot die gheboorte ons Heeren Jesum voortgaende totten Jare MCCCCC ende XVII. Met den rechten oorspronc hoe Hollant eerste begrepen ende bewoont is geweest van den Troyanen. Ende is inhoudende van die Hertogen van Beyeren/Henegouwen ende Bourgondyen: Die tijt dat spaent Graeffschap geweest hebben. Met die Chronycke der Bisschoppen van Utrecht seer suyverlick geextendeert ende int lange verhaelt.

Ende is vervaetet in drye stucken ofte vervolch van de Hollandtsche Chronijcke mitsdgaders de gheschiedenissen van dandere Nederlanden ende der selver omligghende Provincien: Hoe ende wanneer die veranderinge inde Religie toeghecommen is met de Oorloghen daer uut ontstanden. Van den jare MCCCCCXVI tot den Jare XCIII:

Tot Dordrecht. By my Peeter Verhagen woonende in de Druckerije: Int Jaer ons Heeren 1591.

(Divisiechroniek).

212) Geschiedenis van de Noord-Nederlandsche Geschiedschrijving in de Middeleeuwen, door dr. Jan Romein, Haarlem 1932, p. 208-211.

213) Cornelis Aurelius te Lopsen door dr. H. E. van Gelder, in: Bijdr. v. Vaderl. Geschiedenis en Oudheidk., 4e reeks, 7e deel, 1909, p. 386-387.

214) Divisiechroniek, zie noot 211, p. 444.

215) Bronnen II, als noot 100, p. 119-120.

216) als noot 112, no. 5 p. 4-5; no. 9 p. 3-4; in het bijzonder no. 5 p. 5.

217) Hantvest of Chartre Cronyck Van de Landen van Oud-Batavien, Oud-Vriesland, Oud-Francenland... Beschreven door Ioncker Matthiis van der Houve Schiltknaep, Heer tot Campen, geboren in 's Graven-Hage, anno 1577. Eerste Deel, Leyden 1636.

218) als noot 210, p. 86/87 (v. Gouthoeven); als noot 217, p. 124 en 135 (v. d. Houve).

219) als noot 195, p. 22.

220) Bronnen II, als noot 100, p. 11.

221) als boven, p. 608.

222) als noot 217, p. 95; idem p. 105; idem p. 124 en 135.

223) Bronnen II, als noot 100, p. 550.

224) als boven, pp. 552, 553, 554.

225) als boven, p. 556.

226) Bronnen II, als noot 100, p. 608.

227) als boven, p. 60 en 549.

228) als boven, p. 549 en 550.

229) Geschiedk. Atlas van Nederland, als noot 35, p. 71; Dolk, Delfland, als noot 40, p. 577; v. Doorn, Korte beschrijving van de begrenzing en het gebied van Schieland, als noot 92, p. 36.

230) Bronnen II, als noot 100, p. 56.

231) Oud-archief Hoogheemraadschap Delfland, inv.no. 3510/1.

232) als boven, inv.no. 3510/24.

233) als boven, inv.no. 3510/27.

234) als boven, 15e blad.

235) zie noot 200.

236) De St. Sebastiaanskapel door dr. J. R. Callenbach, in: Rott. Jb. 1911, p. 119-120.

237) Graftschriften uit het Schotsche kerkje door dr. E. Wiersum, in: Rott. Jb. 1913, p. 111.

238) De Rotterdamsche Plateel- en Tegelbakkers en hun product 1591-1851, door A. Hoyneck van Papendrecht, Rotterdam 1920, p. 85, n. 2.

239) zie noot 4.

240) zie noot 6.

241) Oud-archief Hoogheemraadschap Delfland, inv.no. 3510/28 2e stuk; idem /23; idem /24; idem /22; idem /3.

242) als boven /28-43.

243) Bronnen II, als noot 100, p. 610.

244) Geschiedenis van Schiedam, door drs. G. van der Feijst, Schiedam 1975, p. 236.

245) Oud-archief Hoogheemraadschap Delfland, inv.no. 3510/48, 49, 46, 47.

246) De waterkeeringen, waterschappen en polders van Zuid-Holland, door jhr. L. F. Teixeira de Mattos, civ.ing., Deel II Het Vasteland (vervolg), 's-Gravenhage 1908, afd. II Het Hoogheemraadschap van Delfland, C Het Derde Kwartier, Groep III De polders beoosten de Poldervaart en bezuiden de Schie. De Westabtspolder, p. 391.

247) Verdwenen Kasteelen in en om Rotterdam, VII Polderburg, in: 'Buiten', 1918 26 October, p. 513-514.

248) Rotterdam Papers; a contribution to medieval archeology: teksten van lezingen gehouden tijdens het symposium voor 'Middel-eeuwse Archeologie in oude binnensteden' te Rotterdam, Schiedam en Delft van 21 t/m 24 maart 1966. Uitg. onder red. van J. G. N. Renaud, Rotterdam 1968, p. 81.

249) zie noot 3.

250) zie noot 248.

251) Oud-archief Hoogheemraadschap Delfland, inv.no. 3510/48.

252) Meilink A. E., inv.no. 3, reg.no. 107.

253) zie noot 4.

254) Oud-archief Hoogheemraadschap Delfland, inv.no. 3510/27 15e en 16e bladzijde.

no. jaar	Vlaardingen	Hargan; Ketel	Matlinge; in Malink	Thurlede q.v.Harga; in Hargan
1) v66r 993	Flardinghe (kerk op de oever v/d rivier F.)	Hargan (evenzo)		
2) 11e eeuw	Flerethinga (moederkerk)	Harega		
3) 1063	Flardinghe (moederkerk)	Harago (kapel)		
4) c.1125	Flardinga (kerk)		Matlinge (rivier)	Thurlede q.v.Harga (watertje)
5) 1147	Flardinghe (moederkerk)	Harago (kapel)		
6) c.1125-1150 falsum 1083	Flardinga (kerk)		Matlinge (rivier)	Thurlede q.v.Harga (watertje)
7) 1156	Flardinghe (kerk)	Hariche (kerk)		
8) 1162	Flardinghe (kerk)		Madlinge (rivier)	Thurlede q.v.Harga (watertje)
9) 1161-1176	Flardinghe (kerk)		in Malink (dijk)	in Hargan (dijk)
10) 1182-1206			in Malinc (tiende)	
11) c.1214/1215	Flardinga (kerk)	Harga sive Ketel (kerk)		

Sche; Oldscie; in Scie	bronnen en publicaties
Sche (evenzo)	Gift graaf Arnulf a/abdijs v.Egmond, aantekeningen van vóór 1100 in Evangeliarium v.Egmond, afschr. c.1420 in Cartularium v.Egmond, ARA Den Haag inv.no.3, arch. Oppermann F.E. p.63 regel 34-37. /Egmond;
Skie	Aantekeningen uit de 11e eeuw van parochiekerken v/d abdijs v.Echternach in sacramentarium uit Echternach, Bibl.Nat.Parijs ms.lat.9433 bl. 1, 2. Oppermann F.E. Bijlage (p.255) regel 18.
Sche (kapel)	Oorkonde bisschop v.Utrecht aan abt v.Echternach, afschr.o.a. in Echternachs hs.uit 11e-12e eeuw, Bibl. Nat.Parijs ms.lat.8996 fol. 1bis 1e kolom. Koch OHZ I no.84 p.159 regel 16/15 en 30/28.
	Aantekening v.gift graaf Arnulf a/abdijs v.Egmond in zg.Gravenregister, samengesteld c.1125, afschr. c.1420 in Cartularium v.Egmond, ARA Den Haag, arch.Egmond inv.no.3; Oppermann F.E. p.70 regel 5-7.
Sche (kapel)	Oorkonde van paus aan abdijs v.Echternach, afschr.o.a. in zg.liber aureus Epternacensis, Thür.Landesbibl. Gotha hs.nr.I,71, fol.109-111 (1e kwart 13e eeuw); Koch OHZ I no.125, p.250 regel 27-29.
	Schijnbaar originele oorkonde v.graaf Dirk V a/abdijs v.Egmond, ARA Den Haag arch.Egmond inv.no.44; vermeldt Koch OHZ I no.88 p.182 regel 1-3./gift v.graaf Arnulf;
Schi (kerk)	Oorkonde abt en convent v.Echternach a/graaft Dirk VI, origineel ARA Den Haag arch.Egmond inv.no.677; Koch OHZ I no.139 p.268 regel 35-37.
	Oorkonde graaf Floris III a/abdijs v.Egmond m.verwijzing naar gift graaf Arnulf, origineel ARA Den Haag arch. Egmond inv.no.719; Koch OHZ I no.152 p.290 reg.25,30-32
	Aantekening abt Wibold v.betalingen a/graaft Floris III, afschr.in Cartularium v.Egmond, ARA Den Haag inv.no.3, arch.Egmond; Oppermann F.E. p.91 regel 15-19.
in Scie (boerderij)	Aantekening abt Franco van inkomsten en uitgaven, afschr.in Cartularium v.Egmond, ARA Den Haag inv.no.3, arch.Egmond; Oppermann F.E. p.92 regel 9-12
Oldscie (kerk)	Opsomming van kerken waarvan de abdijs v.Egmond het collatierecht heeft, in Liber S.Adalberti, samengesteld c.1214/1215, afschr.c.1420 in Cartularium v.Egmond, ARA Den Haag arch.Egmond inv.no.3; Oppermann F.E. p.75 regel 22 en 25.

Lijst van polders, gevonden in de navolgende publicaties
(met in de lijst gebruikte afkortingen):

V = Prof.dr.A.Verhulst, Het landschap in Vlaanderen in historisch perspectief, Antwerpen 1964.

G = Dr.M.K.E.Gottschalk, Historische geografie van Westelijk Zeeuws Vlaanderen, II tot de Elisabethsvloed van 1404, Assen 1955.

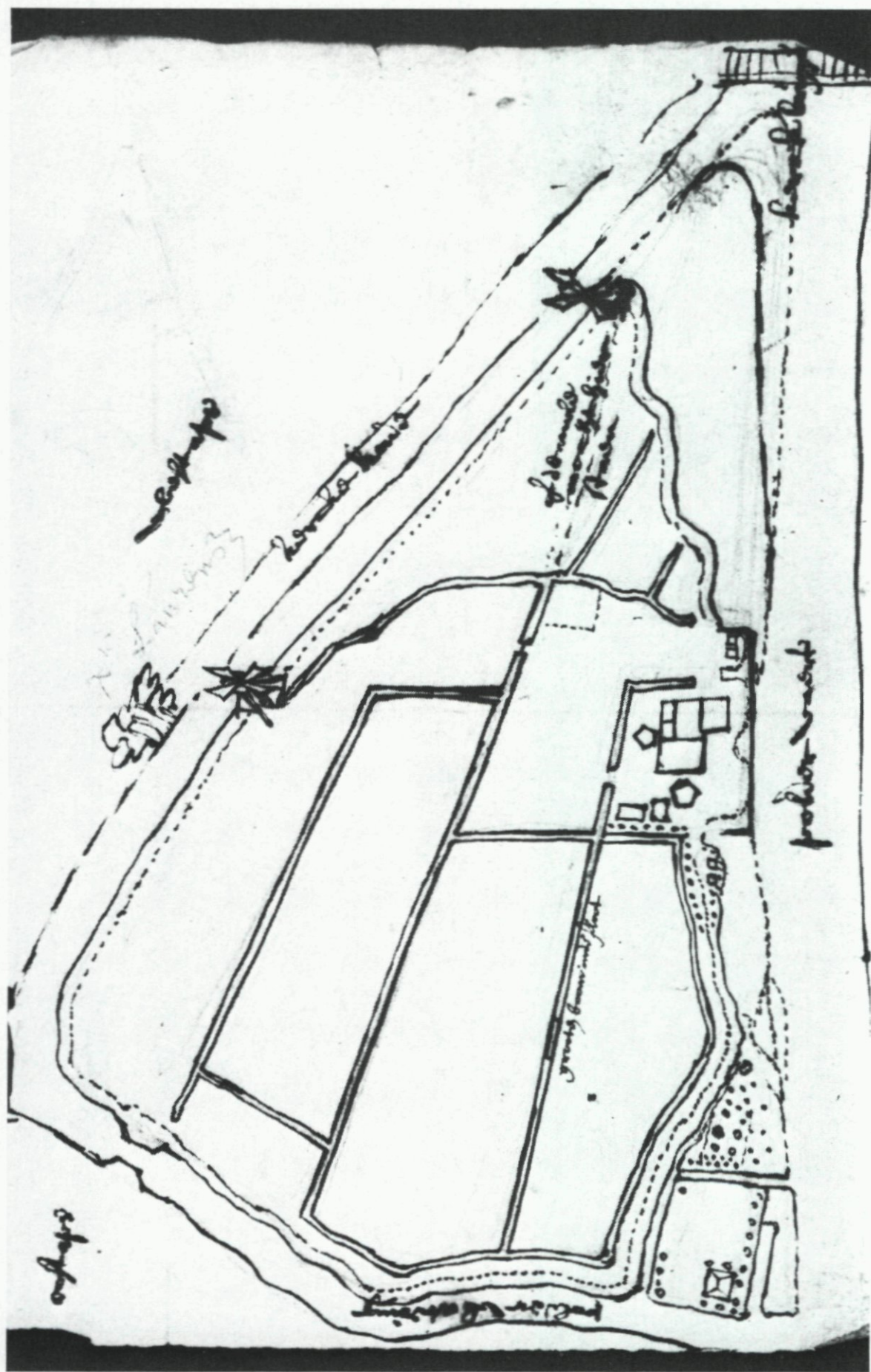
O = O.Oppermann, Fontes Egmundenses, Utrecht 1933.

OHZ I of II = Mr.L.Ph.C.van den Bergh, Oorkondenboek van Holland en Zeeland, deel I en II, Amsterdam/'s-Gravenhage 1866 en 1873.

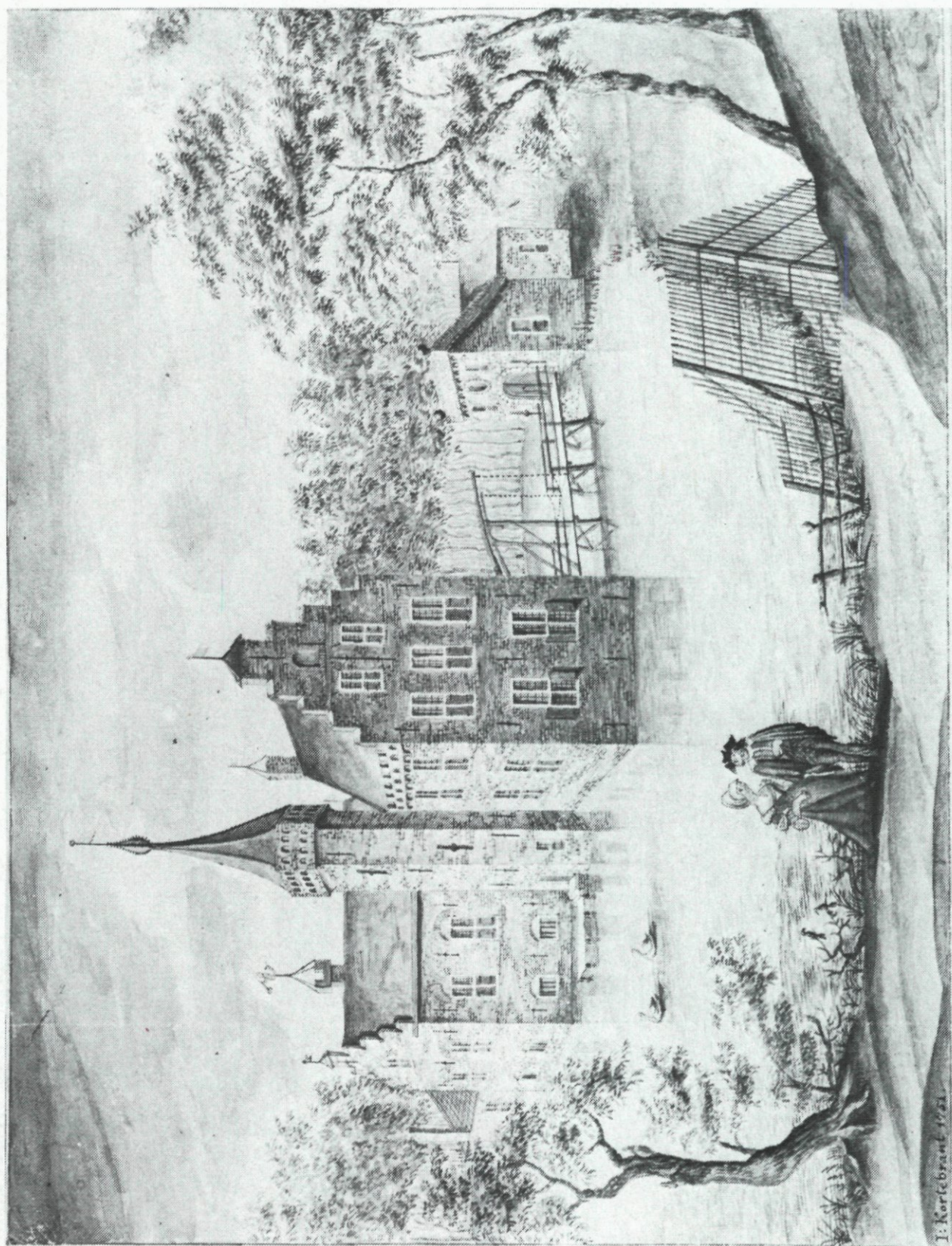
FRE = James de Fremery, Oorkondenboek van Holland en Zeeland, Supplement, Den Haag 1901.

Indien een polder meer dan eenmaal genoemd wordt, wordt verwezen naar het volgnummer van de eerste vermelding. In het bij deze lijst behorende schema wordt in dat geval een H aan het volgnummer toegevoegd.

no.	jaar	naam van de polder	plaats	eigenaar, in polderaar of andere betrokkene	vermeld door
<u>I. IJzermonding</u>					
1.	1138-1153	-Sudhpolra	zuidzijde b.Ramskapelle	abdijs Ter Duinen, Koksijde	G: p.22 V: p.21
2.	begin 13e eeuw	-Groot-Noord-Nieuwland polder	zuidzijde	O.L.Vrouwe abdijs, Bourbourg	V: p.24
3.	vóór 1210	-Bamburgpolder	noordzijde	S.Pietersabdijs, Oudenburg	V: p.24
4.	1226	-Hemmpolder	noordzijde	idem	V: p.25- 26
5.	2e helft 13e eeuw	-Grote Polder (polder v.Lombardië) -Merdaens (Jordaens)polder -Volkravenpolder -Cayepolder	)) noordzijde))	idem	V: p.25
6.	1282-1307	-Polder van Jan van Belle	zuidzijde	Jan v.Namen, zoon v/d graaf en Jan v. Belle, maarschalk	V: p.25
<u>II. Zwin</u>					
1.	eind 12e eeuw - 1228	-o.a. Maldegemse polder.	tussen Damme en Maldegem	?	V: p.33
2.	begin 13e eeuw	-Vardenaarspolder	z.w.van Knokke	?	V: p.37
3.	idem	-Greveningepolder	w.van St.Anna ter Muiden	?	V: p.37
4.	13e eeuw - deel 14e eeuw	- o.a. polder v.d.Grote Keuvele - polder v.d.Kleine Keuvele - Buspolder - Vagevierpolder	)) tussen Knokke en St.Anna ter Muiden))	abdijs v.Vaucelles ? ? ?	V: p.37
5.	1228-1234 (G: 1265)	-Markettepolder	tussen Damme en Sluis	Egidius v.Bredene, graf.ambt., v/rek. abdijs v.Markette	V: p.34 G: p.58

71. Schets van het land van Jacob Lois, vermoedelijk gemaakt door Lois in 1650 en waarschijnlijk behorende bij zijn verzoek van vóór 7 juli 1650 aan hoogheemraden van Delfland om zijn molen te mogen verplaatsen daar de wilgebomen van zijn buuren de wind van zijn molen wegnemen.

72. Het kasteel Polderenburg in de 15de eeuw, tekening door J. Kortebrant, 1751.

polder. büsch.
anno. m. cc. xiii

Deze stroom is grooter bij de oude fondamenten vande
sluit met noch andere stroom gedorpels & is ver-
gelijk W.D. hint hier dat de attestaten geproduce-
erde de letter S.

Goethe's de Engonaders vande voors kleynepolis
deselue laste af gekoft Indz Jand 1583 vande
somme van twaalf ponden stadins

geprincet onder
do letter C.

2928 -

reproduced under
to letter. Q.

73. Gedeelte van de 16de bladzijde uit het verweerschrift van Jacob Lois, voorjaar 1653. Oud-archief van het Hoogheemraadschap van Delfland, inv. nr. 3510/27.

no.	jaar	naam van de polder	plaats	eigenaar, inpolderaar of andere betrokkene	vermeld door
<u>II. Zwin (vervolg)</u>					
6.	1236-1246	-polders van Johan van Leffinge	tussen Damme en Sluis	Joh.v.Leffinge, graf. ambt. v/rek. abdijs v.Markette	V: p.34
7.	idem (G: 1264)	-Spermaliepolder	idem	idem v/rek.abdijs v.Spermalie	V: p.36 G: p.58
8.	idem (G: 1310/ 1324)	-Rams- of Roomspolder	idem	Hendrik Ram, Brugs patriciër	V: p.36 G: p.58
9.	idem (G: 1265)	-Nonnenpolder	idem	Eg.v.Bredene, graf. ambt. v/rek. abdijs v.Spermalie	V: p.36 G: p.58
10.	1246-1269	-Grote Nieuwe Polder	idem	Joh.v.Leffinge, graf. ambt. v/rek.abdijs v. Markette en graaf	V: p.36
11.	2e helft 13e eeuw - begin 14e eeuw	-Vijs Polders -O.L.Vrouwepolder	idem	O.L.Vrouwekerk, Aardenburg	V: p.36
12.	idem	-Polder van Namen	idem	Jan v.Namen, zoon v.d.graaf	V: p.36
13.	idem	-Poorterspolder	idem	Brugse patriciërs	V: p.36
14.	1296	-Jehan Tobin pour sen polre lès Le Mue	omg.St.Anna ter Muiden	Jehan Tobin	G: p.59
<u>III. Kadzand en Wulpen</u>					
1.	1177	-Kercpolre	Kadzand	St.Baafsabdijs, Gent	G: p.22
2.	1189/90	-Sudpolre super Dondelins- vliet	idem	idem	G: p.22
3.	1227	-Kercpolre bosthalf -Sudpolre bostenkerke	idem	idem	G: p.112 -113
		-Therenpolre			
		-Suutpolre			
		-Nortpolrekin			
		-Vallepolrekin			
		-Kercpolre			
		-Loufpolre			
		-Scarpolre			
		-Marcpolrekin			
		-Terenpolre	idem	idem	
		-Heerenpolre			
		-Settincpolre			
		-Quaetpolre			
		-in magno polre			
		-Gherstpolre			
		-polre Mollins			
		-polre q.dicitur Hofstede			
		-Moenspolre			
		-Goethanspolre			

no.	jaar	naam van de polder	plaats	eigenaar, inpolderaar of andere betrokkene	vermeld door
III. Kadzand en Wulpen (vervolg)					
4.	1290	-polder van heer Hendrik) van Zekervliet) -Rascarpolder) -Zoeteminspolder) -polder waarin Willem) Golte woonde) -polder achter Waterdunen)	verdwenen eiland Wulpen bij Kadzand	St.Baafsabdij, Gent	G: p.122
IV. Overig westelijk Zeeuws-Vlaanderen					
1.	1218	-Abbekinespolra	omg.Biervliet	keizer Constantino- pel/abt St.Pieters	G: p.80
2.	1224	-Caulinspolre	omg.IJzendijke	St.Pietersabdij, Gent	G: p.91
3.	1248	-polder Stardich	omg.Biervliet	St.Baafsabdij, Gent	G: p.87
1d.	1251	-idem	idem	Rijksarchief Gent	G: p.87
4.	1253	-Isenpolder	omg.Groede	St.Pietersabdij, Gent	G: p.101
zie 1.	1254	-Abbekinspolder	omg.Biervliet	burggraaf v.Gent/ abdij Bijloke, Gent	G: p.81
5.	1267	-Abtspolder(Proostpolder)	omg.Groede	St.Pietersabdij, Gent	G: p.104 -105
6.	c.1270	-Quaetpolre	idem	St.Janshospitaal, Brugge	G: p.107
7.	1274	-Alvericspolre	omg.Watervliet (Belg.grens)	Wilhelmietenklooster Ter Piet	G: p.84
zie 5.	1278	-Abtspolder	omg. Groede	St.Pietersabdij, Gent	G: p.90
8.	1279	-polrekin Johannis filii Dirkini prope mare	idem	idem	G: p.105
9.	1281	-S.Laurentius in den polre	omg.Biervliet	idem	G: p.86
10.	1282	-poldertje van Ghiselin) van Beiderwaen) -poldertje van de heer) van Woestijne)	omg. Groede	idem	G: p.105
11.	1283	-Moencspolre in Verabder- dijck neffens Diericks Storms lande bi zinen moelenwerve	idem	St.Janshospitaal, Brugge/abdij t.Doest	G: p.107
12.	1288	-Middelpolder	idem	idem	G: p.107
13.	1290	-polrus salsus (Zouten- polder) que (pars) excedit -polrum comitisse (Graven- polder et) -polrum grangie versus) mare (Oude polder))	idem	St.Baafsabdij, Gent	G: p.104, 122, 125

no.	jaar	naam van de polder	plaats	eigenaar, inpolderaar of andere betrokkene	vermeld door
<u>IV. Overig westelijk Zeeuws-Vlaanderen (vervolg)</u>					
14.	13e eeuw	-in den polre bi den waterganghe	vermoed. omg. Groede	St.Janshospitaal, Brugge	G: p.98
<u>V. Schouwen</u>					
1.	1257	-Oudenpolre	b.Brouwers- haven	Hendrik v.Voorne/ Dirk Bigghenzoon	OHZ II,32
<u>VI. Walcheren</u>					
1.	1247	-in duobos polris	b.Oostkapelle	abdijs Middelburg/ graaf Willem II	OHZ I,44
2.	1263	-que vulgariter polre appellatur	b.Oostkapelle	Willem Winnezoon/ abdijs Rijsburg	OHZ II,1
3.	1268	-Nieuwpolder	vermoed.bij Poppendamme	Jan v.Poppingburg/ Duitse Huis Utrecht	OHZ Nal.
4.	1282	-Zandijc polre	b.Oostkapelle	Wolfart v.Borselen/ Beatrix grav.v.Holl.	OHZ II,4
5.	1291	-Westpolre -Boempolre -Wlfartspolre	idem	Floris V	OHZ II,7
6.	1292	-polre van den Orde	?	Willem Stuvesand/ abdijs Rijsburg	OHZ II,8
<u>VII. Zuid-Beveland</u>					
1.	1232	-Patauspolre (Platauspolre)	Verdr.Land v. Z.-Beveland	abdijs ter Does/ graaf Floris IV	OHZ I,341
2.	1240	-Iempolre (Jempolre)	idem	Hendrik heer v.Breda /Hendrik Buffel	OHZ I,375
<u>VIII. Tussen Lek en Maas</u>					
1.	1219	-Dekenspolre	Alblasserwaard	S.Marie, Utrecht/ Otto van Alblas	OHZ I,26
2.	1258	-polro ... Herraswerde -polro ... Hokenesse	verdrongen Grote Waard	St.Pieter, Utrecht/ H.v.Herraswerde	OHZ II,4
3.	1264	-polra	vermoedelijk land v.Heusden	Dirk Borghman/ abdijs Berne	FRE 147

De cijfers in de kolommen I tot en met IX corresponderen met de volgnummers van de polders in de desbetreffende gebieden op de hierbij behorende lijst van polders.

////// : stormvloeden vlgs. Gottschalk, bijlagen III t/m VI;

//R// : rivieroverstromingen vlg. Gottschalk, idem.

[illegible]

Bijlage II - blad 5

no.	jaar	naam van de polder	plaats	eigenaar, inpolderaar of andere betrokkene	vermeld door
VIII. Tussen Lek en Maas (vervolg)					
zie 2.	1257	-polre in ... Harradswarde	verdrinken Grote Waard	St. Pieter, Utrecht/ P.v. Harradswarde	OHZ II, 161
zie 1	1279	-polre Hokenesse -Dekenspolre	Ablasserwaard	Johan v. Alblas/ St. Marie, Utrecht	OHZ II, 374
4.	1280	-Vriesenpolre	idem	Graaf Floris V/ D.v. Teilingen/ Nic. v. Subburgh	OHZ II, 407
5.	1284	-in onse polre	Vijfherenlanden	Jan van Arkel/Dom en Oudmunster, Utrecht	OHZ II, 498
6.	1286 (1287)	-que polre vulg. app.	verdrinken Grote Waard	Gyso Dukingh/ St. Jan, Utrecht	FRE 246
7.	1291	-in den polre	idem	graaf Floris V/ Willem Sonderland	OHZ II, 765
IX. Dafland en Schieland					
1.	1130-1161	-in polre	vermoedelijk omg. Ketel	Gherad Mauriciusz/ abdij van Egmond	O.p. 79, regel 33-3
2	1264	-veteris polre	Schiedam	Aleid wed. J. v. Aven- nes/Jan v. Rhynsburg	OHZ II, 116
3.	1281	-que polre dicitur specia- liter	tussen Schie en Gouwe	graaf Floris V/ grondbezitters	OHZ II, 422
4.	1281-1284	-polretiende	Maasland	graaf Floris V/ Phil. v. Warmond	FRE 228 sub 56
5.	1288	-domum nostram dictam wlgariter polre	Ketel	abt van Egmond/ Petrus Oudgodzoon	arch. Egm. inv. no 3 fol. 49
5.	1295/96	-Gherets polre van Raporst -uten polre Gaet	Westland	eigendomsrecht uiterdijks land	FRE 309 sub 2 en 3

Bijlage III

Bronnen

	Tijdvak	Simon v.d.Sluys, genoemd 1462; overleden 1499	Willem v.d.Sluys, genoemd door zichzelf 1509	Jonker Fransenoerlog 1488-1490	Slag aan de Poldervaart 6 maart 1489	Spieringshoek, genoemd 1318	Polderburg	Noten
O.H.Z.	715-1299					ja		1
Egmond	889-1571					ja		2
Bronnen IV - Oorkonden Rotterdam	985-1425					ja		3
Rijnsburg	1133-1620	ja		ja				4
Delftse Statenkloosters	1251-1811							5
v.Mieris II-IV/Rentenaar	1299-1436							6
Hoogheemradschap Delfland	1319-1853		ja			ja	ja	7
Bronnen III - Stadsrekeningen	1425-1645							8
		1	1	1	-	3	1	
Beschrijving Simon v.d.Sluys	1071-1472					ja	ja	9
Gedicht A.J.	1489-1490			ja				10
Verhaal Willem v.d.Sluys	1453-1509	ja	ja	ja	ja	ja	ja	11
Divisiechroniek	Adam-1517			ja	ja			12
Kerkelijk Kroniekje	1490-1521		ja					13
Beschrijvinge ... Rotterdam	1296-1568			ja				14
Dagboek Wouter Jacobs	1572-1579							15
		1	2	4	2	2	2	
Chronyck M.v.d.Houve	v.C.-1635					ja		16
Chronycke W.v.Gouthoeven	449-1620			ja	ja	ja		17
Kroniek Dr.Nicolaas Zas	1071-1638	ja	ja	ja	ja	ja	ja	18
Beschrijving Jacob Lois	1065-1672	ja		ja	ja	ja	ja	19
Beschrijving H.W.Rotshouck	1255-1664			ja	ja			20
Kronyk J.G.v.Maerscht	1296-1687			ja	ja			21
		2	1	5	5	4	2	